

The Introductory Section of Matthias of Knín's Quodlibet with a Note on the Edition*

As previously presented in this volume, Matthias of Knín's quodlibetal book opens with a conspicuous introductory section, most parts of which have been almost completely overlooked so far by scholarship,¹ except for the most substantial one, the *quaestio principalis*, which is transmitted by five fifteenth-century manuscripts:²

- Ea** MS Praha, NK ČR, X E 24, fols 350r–354r;
- H** MS Praha, NK ČR, X H 18, fols 137r–139r;
- L** MS Praha, KMK, L 45, fols 2r–4v;
- Wa** MS Wien, ÖNB, 4296, fols 50v–57r;
- Wb** MS Wien, ÖNB, 4673, fols 118r–120r.

The long-neglected other parts of the opening section — namely, the *inceptio*, the short determination of the principal question, and what plausibly appears to be the *ordinatio* of the attending masters' objections to the main determination of the *quaestio principalis* — are transmitted by the sole codex **L**. All these textual materials are included in the edition following this note, whose purpose is to briefly comment on the quality of the text preserved by the five witnesses of the principal question, discuss their plausible relationships, and provide some clarifications regarding the principles I abided by in preparing the edition.

* This research was funded by the Department of Philosophy “Piero Martinetti” of the University of Milan under the Project “Departments of Excellence 2023–2027” awarded by the Ministry of University and Research (MUR). The publication of this chapter was financially supported by the European Research Council (ERC) project ACADEMIA: Reconstructing Late Medieval Quests for Knowledge: Quodlibetal Debates as Precursors of Modern Academic Practice, grant no. 949710, carried out at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences.

1 See L. CAMPI, “Matthias of Knín's Road to the 1409 Prague Quodlibet. An Intellectual Biography and Some Notes on the Long Introductory Section to the 1409 Quodlibet”, in *The Greatest Debate*, pp. 71–100.

2 For further details, see CAMPI, “Matthias of Knín's Road to the 1409 Prague Quodlibet”, note 59.

1. The Manuscripts and their Relationships

1.1. *The Quality of the Manuscripts*

In editing the introductory section of Knín's quodlibet, and especially his *quaestio principalis*, I have adopted the practice of classifying scribal errors and variations into four groups: omissions, additions, substitutions, and inversions.³

I have divided omissions into simple (= OS), involving the exclusion of one or two words, or long (= OL), entailing the omission of three or more words. Both OS and OL can be further classified as pure (= OSP, OLP), when unexplainable on paleographical grounds, or conditioned (= OSC, OLC), like *homoeoteleuta*.

Additions can be simple, involving the addition of one or two words (= AS), or long, with three or more words added (= AL). They are either pure additions (= ASP, ALP), without paleographical justification, or conditioned additions (= ASC, ALC), resulting from scribal errors such as dittographies or errors by polyptoton, or scribal uncertainties such as double readings.

Substitutions represent typical variants, being either pure (= SP), where one or more words are replaced with dissimilar ones, or conditioned (= SC), often stemming from challenging or negligent reading of abbreviations or inattentive writing by the copyist.

Inversions are variations introducing word-order reversals or transpositions, and can be either simple (= IS), when involving two contiguous words, or complex (= IC), when involving three or more words.

The relative scantiness of the textual material pertaining to Knín's principal question suggests exercising caution when assessing both the quality of the manuscripts and their relationships, for numerous divergences among the transmitted texts may be regarded as adia phorous variants.

As can be inferred from the details provided below concerning the individual manuscripts, **Ea** appears to be the most reliable witness (3 errors, common to the entire tradition); the other four manuscripts show a fairly similar number of errors (**H** 24, **L** 21, **Wa** 25, **Wb** 21), but exhibit different attitudes towards variants: **L** is the code with the lowest aggregated number of errors and variants, yet it makes almost one error for every variant; **H** and **Wa** behave very similarly, with their error rates relative to the total number of errors and variants ranging between 35% and 37%; **Wb** demonstrates a pronounced tendency to intervene in the text, with a total number of variants and errors more than double that of **L**, but with an error rate of only 22%, and it stands out from the other codices due to the significant number of intentional interventions aimed at partially altering the text.

3 Cf. A. G. JUDY, "Introduction", in ROBERTUS KILWARDBY, *De ortu scientiarum*, ed. A. G. JUDY, Oxford 1976, pp. xi–lxi: xxxii–xxxiii; L. O. NIELSEN, C. TRIFOGLI, "Introduction", in THOMAS WYLTON, *On the Intellectual Soul*, ed. L. O. NIELSEN, C. TRIFOGLI, Oxford 2010, pp. vii–lxiii: xv–xxx; L. CAMPI, "Introduction", in IOHANNES WYCLIF, *De scientia Dei*, ed. L. CAMPI, Oxford 2017, pp. xi–cxlx: lxix–lxxxiii.

1.1.1. *Ea*

This codex is one of the most important witnesses of the activity of masters active at the Prague Faculty of Arts at the turn of the fifteenth century — including texts that originated in connection with the 1409 quodlibet, some of which are published in this volume.⁴ Some dates are provided by the copyists, the latest of which is associated with the copy of the *quaestio principalis* by Michael of Malenice, dated 1412.⁵

Ea seems to be a very good representative of a good tradition of the text of Knín's principal question. As far as I have been able to ascertain, the text transmits one single error of omission (1 OSP), one error of addition (1 ASC), and three substitutions (error: 1 SP; variants: 2 SC). The three errors detected are common to the whole tradition of Knín's *quaestio principalis*.

1.1.2. *H*

This codex is a renowned miscellaneous manuscript containing texts, predominantly in the form of *quaestiones*, composed at the Prague Faculty of Arts in the first two decades of the fifteenth century. It preserves several questions that have been identified as pertaining to a particular disputation, including many that are related to the 1409 quodlibet — some of which are published in this volume.⁶ *H* is of considerable importance for our understanding of Knín's intellectual profile, as it transmits the only two extant texts, apart from the principal question, that have been explicitly attributed to him by the manuscript tradition.⁷ Some dates

4 No complete codicological analysis is available; a description of its main contents is found in J. TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. bibliotheca publica atque universitatis Pragensis asservantur*, 2 vols, Praha 1905–1906, vol. 2, pp. 81–85; cf. also J. KEJŘ, *Kvodlibetní disputace na pražské universitě* [Quodlibetal Disputations at the University of Prague], Praha 1971, pp. 116–136. As for the texts published in this volume, see pp. 440–444, 477–489.

5 *Ea*, fol. 210r: “Determinata est anno M°CCCCXII°”. See also “Explicit optima lectura super primum Sentenciarum finita anno incarnationis divine M°CCCC°II per manus Sigismundi” (fol. 91r); “Expliciunt dicta reverendi magistri Jeronimi de Praga, anno domini M°CCCC°IX° in quolibet reverendi magistri Mathye de Knyn enunciata” (fol. 253v); “Explicit determinata anno M°CCCCIX°” (fol. 354r); “Hec sunt nova Scocie anno M°CCCC° X° Pragam portata” (fol. 391v). On the *quaestio principalis* of Michael of Malenice, see CAMPI, “Matthias of Knín's Road to the 1409 Prague Quodlibet”, pp. 94–99.

6 No complete codicological analysis is available; a description of its main contents is found in TRUHLÁŘ, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum*, pp. 115–117; cf. also KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, pp. 116–136. As for the texts published in this volume, see pp. 477–489.

7 Both texts have been edited in L. CAMPI, “Is Perfection of this World? A *Quaestio* on Creatures' Perfection in Terms of Propinquity to or Distance from the First Being, Ascribed to Matěj of Knín”, *Bulletin de Philosophie Médiévale* 62 (2020), pp. 213–250: 241–250; “A *Quaestio* on Friendship Ascribed to Matthias of Knín with Some Notes and Questions on the Academic

are provided by the scribes, the latest of which refers to a question assigned to John of Borotin by Michael of Malenice at the 1412 Prague quodlibet.⁸

H has 20 omissions (errors: 7 OSP, 2 OSC; variants: 9 OSP, 2 OSC), 7 additions (errors: 2 ASP, 1 ASC, 1 ALC; variants: 4 ASP), 34 substitutions (errors: 1 SP, 9 SC; variants: 24 SC), and 7 inversions (variants: 5 IP, 2 IC). The individual error consisting of a long-conditioned addition is an iteration due to a *polyptoton* (“sine habitu omnia continens, sine circumscriptione loci ubique totus” is transmitted as “sine habitu omnia continens, sine habitu omnia continens circumscriptione loci ubique totus”).

1.1.3. *L*

According to analysis of watermarks included by Michal Dragoun in his codicological study, *L* is written on paper produced between 1411 and 1416.⁹ As is suggested, *L* transmits the entire course of questions and sets of arguments prepared for the 1409 quodlibet, alongside other questions and sets of arguments that might have been added to it only at a later stage.¹⁰

As for the text of Knín’s *quaestio principalis*, *L* transmits 11 omissions (errors: 7 OSP, 1 OLP, 1 OLC; variants: 2 OSP), 3 additions (errors: 2 ASC; variants: 1 ASP), 22 substitutions (errors: 3 SP, 5 SC; variants: 3 SP, 11 SC), and 6 inversions (errors: 1 IP; variants: 3 IP, 2 IC). The most significant errors are the two long omissions: the pure one is found at the end of the first article of the question, where a sentence is left incomplete (“Secundo sequitur quod summum bonum nullam in se potest habere maliciam. Quo contra tercio sequitur” is transmitted as “Secundo sequitur quod summum bonum. Quo contra tercio sequitur”); the long conditioned one is *per homoeoteleuton* (“vel ambe inperficiens, vel una perficiens et alia inperficiens. Si primum” is transmitted as “vel ambe inperficiens. Si primum”).

Practices and Intellectual Life at the Prague Faculty of Arts at the Turn of the Fifteenth Century”, *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale* 32 (2021), pp. 297–343: 339–343.

8 *H*, fol. 94v: “Anno Domini 1412 Magistro Czyscone de quolibet disputata questio Magistri Johannis de Borotin, tunc rectoris scholae in Zderaz”. See also “Anno Domini 1408 ego Mathias de Chrudym suscepi gradum baccalaureatus, quo erat intensissimum frigus” (fol. 44r); “Istam questionem ‘Ad pauca respicientes etc.’ determinavit dictus Walkemberg in lectorio ordinario disputacionum Prage anno Domini 1408 proxima feria VI post festum sancti Nicolai” (fol. 93v).

9 See M. DRAGON, “The Quodlibetal Book of Matthias of Knín in MS Praha, Knihovna Metropolitní Kapituly, L 45 Viewed by a Codicologist”, in *The Greatest Debate*, pp. 101–107: 102–103. A complete catalogue of its contents is published in this volume: cf. O. PAVLÍČEK, “Catalogue of Texts in MS Praha, Knihovna Metropolitní Kapituly, L 45, Including Matthias of Knín’s Quodlibet of 1409”, in *The Greatest Debate*, pp. 109–149.

10 See O. PAVLÍČEK, “The 1409 Prague Arts Quodlibet in the Context of Prague and Central European Quodlibetal Tradition”, in *The Greatest Debate*, pp. 31–69: 55–61; Z. LUKŠOVÁ, “The Astronomical and Cosmological Sets of Arguments in the 1409 Quodlibet-Related Materials”, in *The Greatest Debate*, pp. 245–282: 267–268, 282.

1.1.4. *Wa*

This is a miscellaneous codex, produced in the first half of the fifteenth century,¹¹ transmitting texts by leading Bohemian followers of Wyclif, such as two works by Stanislaus of Znojmo and Stephen of Pálež on universals,¹² and writings composed by John Hus.¹³ It also transmits the *quaestio principalis* of Hus's 1411 quodlibet, as well as what might have been the *quaestio principalis* of a yet unidentified quodlibet dating before 1409, also transmitted by *Ea*.¹⁴

Wa has 24 omissions (errors: 8 OSP, 2 OSC; variants: 13 OSP, 1 OSC), 5 additions (errors: 3 ASC; variants: 2 ASP), 21 substitutions (errors: 1 SP, 9 SC; variants: 11 SC), and 15 inversions (errors: 1 IP; variants: 10 IP, 4 IC). Among the errors of *Wa*, there are four cases of derivatives of *sustineo* misread as derivatives of *suscipio*; a noteworthy variation, shared with *Wb*, substitutes *essentialis* with *substantialis*; additionally, an erroneous substitution makes a cross-reference fail to relate to the correct previous subdivision of the principal question itself ("Consequens contra conclusionem secundam secundi articuli" becomes "Consequens contra conclusionem secundam tercii articuli").

1.1.5. *Wb*

This is a miscellaneous codex, produced in the first half of the fifteenth century,¹⁵ which contains several texts stemming from the activity of masters at the Prague Faculty of Arts, such as Stephen of Pálež, Christianus of Prachatice, Paul of Prague, Procopius of Pilsen and other anonymous ones, also in connection

-
- 11 No complete codicological analysis is available; a description of its main contents is found in M. DENIS, *Codices Manuscripti Bibliothecae Palatinae Vindobonensis Latini Aliarumque Occidentis Linguarum*, I, Pars II, Wien 1794, coll. 1706–1708; *Tabulae codicum manu scriptorum: praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Edidit Academia Caesarea Vindobonensis*, III, Wien 1869, p. 232.
 - 12 See F. ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348–1500* (= *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 25 [1980]), pp. 22–23, no. 39; 23, no. 41. An edition of Stanislaus of Znojmo's short tract on universals has been edited in J. SEDLÁK, *M. Jan Hus*, Praha 1915, pp. 81*–93*; an edition of Pálež's *positio* on the universal based on only five out of nine manuscripts is published in R. PALACZ, "La *positio de universalibus* d'Étienne de Palecz", *Mediaevalia philosophica Polonorum* 14 (1970), pp. 113–129: 116–129. Pálež's text is also transmitted by *H* and *Wb*.
 - 13 See IOHANNES HUS, *Polemica*, ed. J. ERŠIL, G. SILAGI, Turnhout 2010 (= CCCM, 238), pp. 3–22; *Constantiensia*, ed. H. KRMÍČKOVÁ, J. NECHUTOVÁ et al., Turnhout 2016 (= CCCM, 274), pp. 4–25, 41–63, 83–98.
 - 14 With regards to this latter work, see KEJŘ, *Kvodlibetní disputace*, p. 115.
 - 15 No complete codicological analysis is available; a description of its main contents is found in M. DENIS, *Codices Manuscripti Bibliothecae Palatinae Vindobonensis Latini Aliarumque Occidentis Linguarum*, II, Pars II, Wien 1800, coll. 1425–1430; *Tabulae codicum manu scriptorum*, pp. 342–343.

with quodlibetal disputations.¹⁶ Besides transmitting the *quaestio principalis* of the 1411 quodlibet, it is an important witness of John Hus's polemical activity, including the writings addressed by him against Stephen of Pálec and Stanislaus of Znojmo after they left the circle of the Bohemian advocates of Wyclif.¹⁷

Wb has 21 omissions (errors: 8 OSP, 1 OSC, 1 OLC; variants: 11 OSP), 17 additions (errors: 3 ASP, 2 ASC, 1 ALC; variants: 11 ASP), 38 substitutions (errors: 1 SP, 3 SC; variants: 34 SC), and 20 inversions all consisting in variants. Among them, it is worth briefly referring to a few: an error of long conditioned omission due to a *homoeoteleuton* (“posset sic deficere vel anichilari, si Deus non esset, sicut encia universi non essent, si Deus non esset” is transmitted — along with a substitution — as “posset sic defici vel anichilari, si Deus non esset”), as well as one short pure and a long conditioned errors of addition (“gubernator, dominus et salvator” is replaced by “gubernator, dominus, illuminator et salvator”; “ab ipso et per ipsum potest” is replaced by “ab ipso et ipsum potest et per ipsum potest”). Indices of the inclination to intervene in the text are the numerous variations, particularly substitutions and inversions, some of which are transpositions. In one case, a variant implies not only an inversion, but also an addition and a substitution (“inchoacionis sui esse” becomes “sue inchoacionis in esse”).

1.2. Stemmatic Analysis

I propose below an attempt of a *stemma codicum* illustrating the relationships between the members of the manuscript tradition. Three conjunctive errors, common to the entire tradition, allow us to conclude that all preserved copies depend on an archetype. Such errors — which, in the terms used in our taxonomy, are all “short” (in the order given: 1 OSP, 1 SP, 1 ASC) — are as follows:

- ideo <quantum sufficit> michi ad propositum (l. 173)
- artis dyalectice] *scripsi*; artis physice *Ea*, artis physice *LHWb*, physice artis *Wa* (l. 30)
- quod] *delevi*; *scrips. LEaHWaWb* (l. 263)

16 Besides a copy of the aforementioned Pálec's *positio* on the universals, this codex transmits his *Quaestio de esse aeterno*, whose edition has been provided by O. PAVLÍČEK, “Stephen of Pálec's *Quaestio de esse aeterno*. A Study and Critical Edition”, *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge* 84 (2017), pp. 349–378: 370–378. Paul of Prague's question on divine ideas, assigned to him by Knín at the 1409 quodlibet, is edited by Ota Pavlíček in this volume; cf. O. PAVLÍČEK, “Matthias of Knín's and Paul of Prague's Disputation at the 1409 Prague Quodlibet. Edition of Texts on Divine Ideas”, in *The Greatest Debate*, pp. 395–406: 397–401. On the other contents, see ŠMAHEL, *Verzeichnis der Quellen*, pp. 22–23, no. 39; 28–29, nos 70–73; 30, nos 75; 39, no 134–35; 41, nos 148, 150–53; 41–42, no. 154; P. SPUNAR, *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans, Studia Copernicana* 25 (1985), vol. 1, pp. 116–117, no. 302; 328, no. 912; 338–339, no. 942; 349–350, no. 979.

17 See IOHANNES HUS, *Polemica*, pp. 261–303, 307–425, 429–574.

The omission of “quantum sufficit” makes the sentence incomplete and not fully comprehensible; these words may have been left out because the technical term “quantum michi sufficit” and its variations were quite common and easily integrable by the reader or listener, even if omitted; what inclines me to think there is an error here is the fact that “michi” has not been omitted as well. The expression is found elsewhere in its full form in the *quaestio principalis*.¹⁸

The substitution of “dyalectice” with “phisice” makes the sentence nonsensical in its context, in which the transcendence and ineffability of God are dealt with. Not only does “phisice” poorly accompany the noun “ars”, but what further confirms the inaccuracy of that reading is the strict association with the term “predicamenta”.¹⁹

The repetition of the declarative conjunction “quod”, then, may be considered not particularly significant and it might have been understood as an effective rhetorical device for the oral performance of the *quaestio principalis*; however, it is interpreted here as an addition by *polyptoton* conditioned by the following term “quodlibet”, given its absence from the implicit source of this passage — Hus’s commentary on the Sentences.

The presence of these three common errors allows us to formulate the first part of our *stemma*:

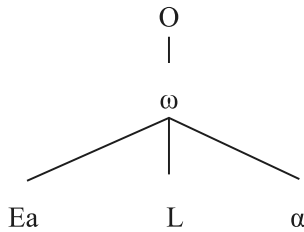

Diagram 1

The α family is characterised by the following few textual elements (2 OSP, 2 IP):

- est unum] inv. *HWaWb* (ll. 226-227)
- suum] om. *HWaWb* (l. 227)

¹⁸ Cf. below, l. 165.

¹⁹ The comparison between the occurrences of “philosophia” and “phisica” and their derivatives in the five witnesses authorises us to consider it more likely that the archetype reports “phisice” rather than “philosophice”; in any case, even if the reading transmitted to the entire tradition were “philosophice”, it would still be improper and incorrect in the context of occurrence.

- ergo] *om.* *HWaWb* (l. 239)
- partes precipuas] *inv.* *HWaWb* (l. 429)

As is apparent, these are not errors *stricto sensu*, but rather common variants not compromising the sense of the transmitted text — at least, this is surely the case with the two inversions. With all due caution, nonetheless, it is plausible that the introduction of these variants is monogenetic and, therefore, that the three remaining manuscripts belong to the same branch of the tradition.

The lower part of the *stemma* is structured as follows:

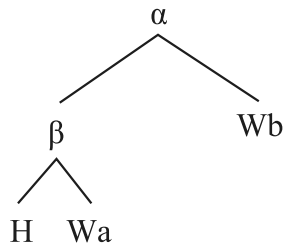

Diagram 2

The following four conjunctive errors (3 OSP, 1 OSC) are found in the β family:

- universi] *om.* *HWa* (l. 189)
- principium] *om. hom.* *HWa* (l. 220)
- unum illorum] *om.* *HWa* (l. 235)
- vera] *om.* *HWa* (l. 288)

The members of the β family also share a number of significant common variants, exclusively found in them:

- inmutare] mutare *HWa* (l. 146)
- mutari potest] *inv.* *HWa* (l. 170)
- coassumpto] assumpto *HWa* (l. 216)
- aliud] aliquod *HWa* (l. 270)
- modo] *om.* *HWa* (l. 274)
- scilicet] *om.* *HWa* (l. 331)
- posset habere non haberet] non haberet posset habere *trans.* *HWa* (l. 332)
- suum] *om.* *HWa* (l. 351)
- et] *om.* *HWa* (l. 419)
- sequitur] *om.* *HWa* (l. 482)
- sequitur] *om.* *HWa* (l. 486)
- singulorum encium] *inv.* *HWa* (l. 499)

- est] *om. HWa* (l. 539)
- sequitur] *om. HWa* (l. 550)
- procedendum] *processus HWa* (l. 560)
- omnia] *add. HWa* (l. 561)

There are other elements worth mentioning with regards to the β family. One concerns the arrangement of the text: both **H** and **Wa** share the characteristic that their scribes interrupted their copying to start a new line after the words “Istis notatis quantum ad supposita”, closing the section of the opening article of the *quaestio principalis* devoted to the *notabilia*.²⁰ Moreover, except for **L**, all manuscripts indicate with a marginal note the beginning of the question's second article (“secundus articulus”): **H** and **Wa** are the only ones adding to such a note the indication “de supposito”, to specify that the second article concerns (like the first) what is presupposed by the title of the question (*suppositum*), not what the question properly asks about (*quaesitum*). Finally, in a passage depending verbatim on Wyclif's *De potentia productiva Dei ad extra*, both **H** and **Wa** transmit the reading “naturaliter”, which is attested in the manuscript tradition of the source, but is not shared by **Ea**, **L** and **Wb**, which instead have “materialiter” (**L** misreads “materiali”).

No further significant errors or variants are found. The ones that are common to pairs of manuscripts belonging to different branches are clearly polygenetic; they are, specifically:

- sequeretur] sequitur *LWb* (l. 205)
- alique] aliqua *HWb* (l. 427)
- Probatum] sic *add. HWb* (l. 533)
- essentiali] substanciali *WaWb* (l. 554)

The last one is worth briefly commenting upon. The supposition and the first corollary of the fourth article of the *quaestio principalis* oppose *esse substancialis* to *esse accidentalis* (“a suo esse substanciali vel accidental”), while the third conclusion of the same article employs the term *essentialis* instead of *substancialis* (“a suo esse essentiali vel accidental”). The proximity to the double occurrence of the aforementioned opposition is probably the reason why **Wa** and **Wb** have independently normalised the expression found in the third conclusion replacing the eccentric *essentialis* with *substancialis* (“a suo esse substanciali vel accidental”).

The complete *stemma codicum* is therefore structured as follows:

²⁰ Cf. below, l. 177. This characteristic may stem from a dependence on a common model, though this possibility is not particularly compelling.

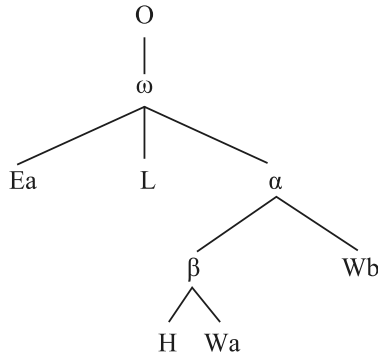

Diagram 3

2. Editorial Principles

2.1. Latin Text

Based on the analysis of the quality of the manuscripts and of their relationships, the edition of Knín's *quaestio principalis* has been prepared assuming as the base text that provided by *Ea*, correcting it where necessary according to the readings transmitted by the rest of the tradition. With regard to the orthography, I have chosen to standardise it, following the forms that prevail in the five witnesses; for the sake of uniformity, I have also adopted them in the parts of the introductory section that are exclusively transmitted by *L* — which generally shares the prevailing orthographic solutions.

In line with standard practice, punctuation and capitalisation are not contingent upon the scribes' choices but reflect editorial decisions. Titles of cited works have been italicised, and Arabic numerals have been employed in references, consistent with the manuscripts' use — yet, since “primo” and its derivatives are consistently found written in letters, I have followed this use.²¹ Manuscripts typically represent numerals followed by superscript ordinal marks, and I have normalised this use accordingly. Citations from sources have been enclosed in quotation marks, while single quotation marks are employed for terms in material supposition, explanatory propositions, or emphasis.

Since much of the textual material in the introductory section of Knín's quodlibet is organised according to an internal logical division (articles, *notabilia*, *suppositiones*, conclusions, corollaries), to facilitate identification, I have chosen

²¹ Since manuscripts usually have Arabic numerals, I have indicated when Roman numerals are found.

to systematically introduce editorial titles enclosed in angle brackets (< >) and according to an established order. In some cases, indications of this kind have been transmitted by one or more manuscripts, either directly in the body of the text or in the margins. When so, indications have been reported in the form actually found, without resorting to angle brackets; if incomplete, they have been supplemented within angle brackets. The readings transmitted have been included in the critical apparatus; the absence of such indications in one or more manuscripts has been recorded in the apparatus using the expression *deest*. Given the introduction of these editorial interventions to facilitate text readability, I preferred to avoid further burdening the graphic layout by adding paragraph numbering as well.

2.2. Apparatus criticus

Given the limited extent of the text of the principal question and the reduced evidence to a single witness of the other parts of the introductory section to Knín's quodlibet, the critical apparatus of the text does include every textual element, including scribal emendations. As previously noted, in addition to errors, the apparatus also documents all adaphorous variants, regarding which I have followed the manuscript with a higher textual value.

In cases in which I detected that part of the text was dependent on a source, but found the quotation to be incorrect, I amended it based on the source and indicated the intervention in the apparatus.

With regard to tacit borrowings from John Wyclif's *De potentia productiva Dei ad extra* and from John Hus's *Sentences* commentary, I have reported in the apparatus all the pieces of information useful for determining correct readings or attesting variants.

I have used the abbreviations recorded in the general editorial introduction.²²

2.3. Apparatus fontium

I have identified all explicit sources and allusions, and some implicit sources; references to the latter two are introduced by "Cf.". In some significant cases, I have also suggested plausible intermediary sources, also introduced by "Cf.". Internal references to individual subdivisions of the *quaestio principalis* or cross-references found in the masters' discussion and relating to the *quaestio principalis* are introduced by "Cf." as well. References are to the editions recorded in the general editorial introduction.²³

22 Cf. L. CAMPI, O. PAVLÍČEK, Z. LUKŠOVÁ, "Editing Prague *Quodlibeta* associated with Matthias of Knín and the 1409 Quodlibet. General Introduction", in *The Greatest Debate*, pp. 329–340: 331–332.

23 Cf. CAMPI, PAVLÍČEK, LUKŠOVÁ, "Editing Prague *Quodlibeta* associated with Matthias of Knín and the 1409 Quodlibet", pp. 333–340.

⟨MATTHIAS DE KNIN⟩

L 11

⟨INCEPCIO DISPUTACIONIS DE QUOLIBET⟩

In eius nomine, amen, ex cuius potencia constat tocius huius mundi sensibilis
 confecta armonia, cuius sapiencia encium singulorum multitudo est effecta, cuius-
 5 que benevolencia in esse persistere extat conservata; quippe illius potencia univer-
 sa creatura quoad esse exemplare potentissime erigitur, sapiencia quoque ipsius
 quoad esse existere dirigitur, ac benevolencia eius seu conplacencia in esse librate
 essencie quietatur.

Cum vero priscorum virorum illustrium sit vetusta religio ad suorum operum
 10 inicia precari ad auxilium divinitatem, michi tanto equius est invocare divinam
 opem, quanto presens opus extat onerosius ac laboriosius. Sed cum, iuxta dogma
 platonicum, Deus sit omni narratione superior quemque quam invenire difficile
 tam impossibile digne profari, eoque in narratione ipsius omnes lingwas deficere
 necesse est.

Cum igitur auxiliatorem omnium ex intimis precordiis et evoco et invoco ut
 15 det michi largifluam potenciam actum istum onerosum ad incipiendum, donet
 sapienciam ad eum efficiendum, detque conplacenciam ac benivolenciam ad
 ipsum proficiendum, in eo ergo confidens, qui presto est ipsum invocantibus,
 quique per diversa dona sua prebet seipsum petentibus, habundantissime confe-
 20 rens et nequaquam inproperans, actum istum de quolibet disputando pro presenti
 aggrediar, venerabilium virorum ac dominorum magistrorumque meorum altissi-
 ma commovendo ingenia, qui acie intellectus singulas sciencias pariterque univer-
 sas perspicaciter penetrant atque avolantes veritates celeriter investigant.

Ob hoc, cum precipue eorum movenda sint ingenia ut, nectare scienciarum
 25 repleti, ita suavem dulcedinem non tantum in seipsis contineant, quin et audientibus
 singulis † vel moti † diffundant (nam ea vis plenitudinis cognoscitur ut nequa-
 quam communicative diffunditur nisi commoneatur), ideo pro exercitacione mei
 ceterorumque studencium informacione per ea que a venerabilibus magistris vel
 30 commotis sunt dicenda, huic laborioso operi aut oneri me voluntarie submisi, cum
 ceteris ne dyalectice sit confusa subtilitas, rethorice ne langwescat civilitas, ne lex
 grammaticae obmutescat, ne subtile quadrivialium unum e medio baniatur, ne
 phisica spernatur, ne methaphisica cum mathesi contempnatur, ne moralis disci-
 plina penitus abiciatur.

12 omni ... superior] Cf. PSEUDO-ARISTOTELES, *Liber de causis*, prop. 5(6), 57, p. 147. 12/
 13 invenire ... profari] PLATO, *Timaeus*, pars 1, 28C4-5, p. 156, ll. 8-9; cf. HIERONYMUS DE PRAGA,
Quaestio de universalibus a parte rei, p. 92.

3 tocius] tota praem. in marg. a. m. L 22 acie] scripsi; aciem L 24 cum] scripsi; tamen L 27 nisi]
 scripsi; ni L

35 Nempē, in hoc actu disputando de quolibet, proderit cum Ptolomeo stellarum
 coreas et applicationes alterius ad alterum variosque gyros, quos ammirabili venu-
 state edunt, diversos quoque amfractus subtilitatis rimari curriculo et spontaneos
 planetarum invenire errores; libebit hic et cum Euclide geometricorum enigma-
 tum peniciora secreta scrutari, in profundum maris intellectu descendere, celi
 40 altitudinem intelligibilibus mensuris attingere; decebitque in actu hoc cum anti-
 quo Millesio musicarum proportionum amicicias querere, cum Pytagora pugnas
 numerorum virtute multiplicationis inspicere, cum Tulio rethoricis orationem
 stellare syderibus, cum Aristotile peryppaticorum principe ancipiti dyalectice
 gladio a veris falsa dividere, cum Zenone falsitatem probabilitate tunicare sophisti-
 ca, cum Donato Prisciano quoque dictiones in accidencium congruentia ne-
 45 ctere, cum Platone divino philosopho ydeas rerum consanguineas in mente divina scru-
 tari, quin ymmo cum Socrate ac Seneca morales extollere disciplinas.

Eius igitur inplorato auxilio, qui summe potens existit ad iuvandum, summe
 sapiens ad dirigendum et summe benivolus ad perficiendum, actu isto utar tripha-
 rie. Primo questionem intimatam proponendo, cuius intelligenciam profunde
 50 magistri mei reverendi subtilibus argumentis sigillatim penetrabunt. Secundo que-
 sitionibus limitatis magistrorum ingenia commovendo, qui me de hiis atque scolas
 plenissime informabunt. Et tercio contra posiciones magistrorum, ut potero,
 arguendo, ut rationibus sese concucientibus seu alternatim certantibus magis clare
 veritas luceat – quippe ordinatur disputacio scolastica ut veritas a falsitate | L 14
 55 cognita sublimetur. Ideo pro laude atque gloria veritatis, precipue que summum
 bonum existit, questio determinanda proponitur sub hac forma:

⟨DETERMINACIO BREVIS QUESTIONIS PRINCIPALIS⟩

UTRUM SUMMUM BONUM INMUTABILE SIT CREATOR ET CONSERVATOR SINGULORUM ENCIUM UNIVERSI

60 Et arguitur quod non.

Et primo contra primum suppositum: nullum est summum malum, igitur
 nullum est summum bonum.

Consequencia tenet, quia perempto uno correlativorum perimitur et reliquum.

34/44 proderit ... congruencia] Cf. ALANUS AB INSULIS, *De planctu naturae*, 12, 14, p. 856. 34/
 36 stellarum ... amfractus] Cf. PLATO, *Timaeus*, pars 2, 40C3–5, p. 176, ll. 2–4. 45 rerum
 consanguineas] Cf. PLATO, *Timaeus*, pars 1, 29B5, p. 156, ll. 21–22; cf. HIERONYMUS DE PRAGA,
Quaestio de universalibus a parte rei, p. 85, l. 28; *Quaestio de formis universalibus*, p. 15, l. 14; *Quaestio de*
mundo archetypo, p. 165, l. 80.

35 quos] scripsi cum Platone; quo L 42 ancipiti] scripsi cum Alano; ancipite L 46 morales] d praem.
 et del. L 58 Utrum] 1 add. in marg. a. m. L

Assumptum probatur sic, quia, si esset aliquod summum malum, nullam bonitatem actualiter vel de possibili includeret; sed tale malum esse est inconueniens; igitur assumptum verum.

Contra secundum suppositum arguitur sic: summum bonum est summe intellectivum et summe volitivum, ut patet ex 12° *Methaphisice*, ergo summum bonum movetur ab intelligibili et a volibili.

Consequencia tenet ex 3° *De anima*, ergo summum bonum est mobile, et per consequens mutabile, quod erat probandum.

Contra primum quesitum arguitur sic: summum bonum non est creator singulorum encium universi, igitur questio ad primum quesitum est falsa.

Consequencia nota est.

Antecedens probatur, quia summum bonum non est creator, cum secundum omnes philosophos naturales, ut dicit Aristoteles, primo *Phisicorum*, ex nichilo nichil fit, quod tamen oporteret si summum bonum esset creator alicuius entis; igitur assumptum est verum, et per consequens primum quesitum est falsum.

Confirmatur: ab eterno fuit tempus et motus, ut patet 4° *Phisicorum*, et similiter mundus, ut patet primo *Celi et mundi*, et etiam materia prima, ut dicitur primo *De generatione* et primo *Phisicorum*; igitur primum quesitum falsum.

Contra secundum quesitum arguitur sic: summum bonum non est conservator singulorum encium universi, igitur questio quoad secundum quesitum est falsa.

Consequencia nota est.

Antecedens probatur, quia, si summum bonum foret conservator singulorum encium universi, tunc summe bona conservacione conservaret singula encia universi; ergo eterna conservacione a Deo singula encia universi conservarentur, et per consequens nullum encium universi desineret esse aut corrumpetur, quod est contra sensum et experienciam; igitur antecedens verum.

Consequencia prima nota est.

Et secunda patet ex hoc, quia summe bona conservacio et eterna conservacio sunt idem seu convertuntur.

Et tertia patet ex hoc, quia quod eterna conservacione conservatur non potest desinere nec corrumpi, igitur questio quoad secundum quesitum est falsa.

68 12° *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII, cap. 7, 1072b24; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 267, p. 137. 70 3° ... anima] Cf. ARISTOTELES, *De anima*, III, cap. 10, 433a9, p. 244a, ll. 1-2. 75 / 77 secundum ... fit] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, I, cap. 4, 187a27-29; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 16, p. 141. 79 4° *Phisicorum*] Fortasse ARISTOTELES, *Physica*, IV, cap. 14, 223b18-22; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 142, p. 151. 80 primo' ... mundi] Cf. ARISTOTELES, *De caelo et mundo*, I, cap. 3, 270a12-14; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 15, p. 160. 80 / 81 primo² ... generacione] Cf. ARISTOTELES, *De generatione et corruptione*, I, cap. 3, 318a23-25; I, cap. 4, 320a2-3; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 7, p. 167; no. 9, p. 168. 81 primo *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, I, cap. 6, 189a19-20; I, cap. 7, 191a8-17; cf. *Auctoritates Aristotelis*, nos 17, 21, p. 141.

95 Et per consequens tota questio est falsa.

Oppositum questionis

Et primo quoad primum suppositum patet per venerabilem Boecium, libro 3° *De consolacione*, prosa 2^a, ponentem felicitatem obiectivam esse summum bonum. Et probatur racione: aliquis est finis ultimus et optimus encium universi, igitur
100 aliquid est summum bonum.

Consequencia tenet ab eadem seu a convertibili.

Antecedens verum: patet primo et 10° *Ethicorum*, 2° *Methaphisice* et per Boecium loco preallegato, igitur questio quoad secundum suppositum est vera.

Sed quod summum bonum est inmutabile queritur: si foret inmutabile, tunc esset perfectibile vel imperfectibile, quod nequaquam summo bono potest conpetere, igitur questio quoad secundum suppositum est vera.
105

Sed quod questio quoad primum quesitum sit vera patet per divinissimum Platonem in *Timeo*, ponentem a summo bono, a quo longe relegata est ista invidia, istum mundum esse productum per creacionem, qui quidem mundus includit
110 singula encium universi. Idem patet (per) Aristotelem, primo *Celi et mundi*, ponentem “a primo ente”, quod est summum bonum singulis “communicatum” et derivatum, “est esse et vivere hiis quidem clarius hiis vero obscurius”. Et Commentator, 2° *Methaphisice*, expresse dicit quod “omnia acquirunt esse et veritatem a prima causa”, que est summum bonum, et non nisi per creacionem, igitur questio
115 quoad primum quesitum est vera.

Quod autem secundum quesitum sit verum patet per Aristotelem, 12° *Methaphisice*, dicentem quod a primo ente, quod est summum bonum, “dependet” in conservari “celum et tota natura”, ergo summum bonum celum et totam naturam universi encium in esse conservat, igitur questio quoad secundum quesitum est
120 vera.

Et per consequens tota questio est vera. || || ||

97/98 libro ... 2^a] Cf. BOETHIUS, *De consolacione Philosophiae*, III, 2, 2–3, p. 38, ll. 2–7; cf. *Auctoritates Aristotelis*, nos 32–33, p. 289. 102 10° *Ethicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Ethica Nicomachea*, X, cap. 7, 1077a12–17; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 207, p. 247. 2° *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, II, cap. 1, 993b23–27; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 41, p. 118. 102/103 per ... preallegato] Cf. BOETHIUS, *De consolacione Philosophiae*, III, 2, 2–3, p. 38; cf. *Auctoritates Aristotelis*, nos 32–33, p. 289. 108 a² ... invidia] Cf. PLATO, *Timaeus*, pars 1, 29E2, p. 158, ll. 8–9. 111/112 a ... obscurius] Cf. ARISTOTELES, *De caelo et mundo*, I, cap. 9, 279a28–30; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 30, p. 161. 113/114 omnia ... causa] AVERROES, *In Aristotelis Metaphysica*, II, comm. 4, fol. 30C; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 65, p. 120. 117/118 dependet ... natura] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII, cap. 7, 1072b13–14; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 266, p. 137.

109 productum] perductum L 119 igitur] scripsi; in L

⟨QUESTIO PRINCIPALIS⟩

UTRUM SUMMUM BONUM INMUTABILE SIT CREATOR
ET CONSERVATOR SINGULORUM ENCIUM UNIVERSI

L 2r
Ea 350r
H 137r
Wa 51r
Wb 118r

125 ⟨*Articulus primus*⟩

⟨*Notabile primum*⟩

130 Noto quod questio duo presupponit et duo querit. Nam presupponit primo summum bonum esse. Secundo presupponit illud summum bonum esse inmutabile. Et tunc primo querit utrum illud summum bonum sit creator singulorum encium universi. Secundo querit utrum summum bonum sit conservator singulorum encium universi. Propter quod, istam questionem volo distinguere in quatuor articulos, quorum duo primi erunt de supposito et duo residui de quesito.

⟨*Notabile secundum*⟩

135 | Noto secundo quod Deus, summum bonum, primum principium, summe simplex, inmutabile, summe beatum, summe potens, summe sapiens, summe magnum, summe verum, summe agens, summe regens, summe conservans, summe causans, summe principians, summe formans, inmensum, increatum, eternum, lumen primum, lux prima, vita prima, infinitum, omnia sunt idem et singulum eorum predicatur de Deo. Sic tamen, ut Deus omnipotens sit, sine qualitate accidentali secundum sui essenciam bonus, sine quantitate accidentali magnus, sine
140 indigencia creator, sine situ accidentali presidens, sine habitu omnia continens, sine circumscriptione loci ubique totus, sine temporis mensuratione sempiternus, sine ulla sui mutacione singula mutabilia faciens, nichilque secundum divinitatis
145 essenciam paciens, omnia predicamenta artis dyalectice transcendens, nulla accidentia in sui essenciam recipiens, cum non possunt eius essenciam accidentia inmutare.

139/144 sine ... paciens] Cf. AUGUSTINUS, *De Trinitate*, V, 1.2, p. 207, ll. 40–44.

123/124 Utrum ... universi] hec est posicio baccalarii et 2 add. in marg. L, questio 48^a praem. Ea, questio principalis in quodlibeto Magistri Patris praem. Wb 127 Noto] nota H duo' ... querit] duo querit et duo presupponit trans. Wb presupponit] supponit L 128 presupponit] et praem. Wa 129 primo ... utrum] querit tunc primo trans. H, tunc querit primo trans. Wa singulorum] creatoris H 130 summum] illud add. Wb singulorum] conservatoris H 132 supposito] presupposito Wb 134 Noto] nota H 135 inmutabile] et praem. L 138 idem] om. L singulum] corr. fortasse ex singulam Ea, singulorum H 139 omnipotens sit] inv. Wb 141 situ] sit H 142 sine] habitu omnia continens add. (polypt.) H sempiternus] eternus Wb 143 nichilque] nichil Wb 144 artis dyalectice] scripsi; artis physice Ea, artis physice LHWb, physice artis Wa 145 essenciam] essenciam H, essencia Wa, essencia (haud legibile) Wb accidentia] accidentaliter L 146 inmutare] mutare HWa

Correlarium ⟨*primum*⟩

Ex hiis sequitur quod Deus non est sub aliquo logicali genere, nec in aliquo predicamento.

150 *Correlarium* ⟨*secundum*⟩

Secundo sequitur quod facilius est philosophis cognoscere quid Deus non est quam quid Deus est. Patet nam singulum eorum que de Deo dicuntur oportet non quid est secundum substantiam significare, sed quid non | est ostendere aut habitudinem quandam ad aliquid eorum que assecuntur operacionem; igitur correlarium verum. *Wb* 118v

155

Tercium notabile

Tercio noto quod, licet idem sint summum bonum, inmutabile, creator et conservator, tamen ista duo 'summum bonum' et 'inmutabile' predicantur de Deo essentialiter, sed ista duo 'creator' et 'conservator' predicantur de Deo ex tempore, quia dicunt habitudinem Dei ad opus extra. Non sic autem duo prima. Ex quo patet quod duo prima consecuntur se secundum essendi consequenciam, similiter et duo postrema respectu Dei.

160

⟨*Notabile quartum*⟩

| Quarto noto quod bonum, cum sit convertibile cum ente, non potest diffiniri ne esset communissimo communiis. Sed quantum ad propositum michi sufficit, dico quod duplex est bonum, scilicet bonum per essenciam et bonum per participationem. Bonum per essenciam est Deus, qui est summum bonum; dicitur autem 'summum bonum' quia est bonum quo melius excogitari non potest. Bonum autem per participationem est bonum quod dependet | a summo bono. 'Inmutabile' autem voco in proposito quod est et non mutatur nec mutari potest, et sic quod omnem mutacionem et mutabilitatem a sui essencia excludit. Et quia inmutabile et summe simplex idem sunt convertibiliter et consecuntur se secundum essendi consequenciam, ideo ⟨quantum sufficit⟩ michi ad propositum voco 'summe simplex' per remocionem omnimode conposicionis, quomodo solum Deus omnipotens dicitur esse simplex. *Wa* 51v

165

170

175

Ea 350v

152/154 singulum ... operacionem] Cf. IOHANNES DAMASCENUS, *De fide orthodoxa*, I, cap. 9, p. 48; cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, I, d. 22, p. 125, ll. 30–34. 157/160 Tercio ... extra] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, I, d. 22, p. 124, ll. 11–14. 166/169 dico ... bono] Cf. AUGUSTINUS, *De Trinitate*, 8, 3-5, p. 273, ll. 45–52.

147 Correlarium] in marg. LEaH, deest WaWb 148 sequitur] om. H sub] in L nec] ut L 150 Correlarium] in marg. L, deest EaHWaWb 151 facilius] facillius Wb 152 Deus] om. Wb 153 est] om. H 154/155 operacionem ... verum] om. Wb 156 Tercium notabile] in marg. L, deest EaHWaWb 157 noto] nota H 160 opus] om. Wb 164 noto] nota H 165 michi] modo Wa 170 quod] quid Wa mutari potest] inv. HWa 171 mutacionem ... mutabilitatem] mutabilitatem H, mutabilitatem et mutacionem trans. Wb 173 voco] v praem. et del. Wa

Prima suppositio

Istis notatis quantum ad supposita, suppositio sit ista: in essentialiter ordinatis non est procedendum in infinitum. Patet suppositio per Philosophum, 7° *Phisicorum* et 2° *Methaphisice*. Alias enim sequeretur quod esset multitudo separatorum actualiter infinita, quod est contra processum Philosophi, 3° *Phisicorum*. Ymmo nullus esset ordo rerum universi eo quod nullus esset primum nec ultimum; sed hoc totam philosophiam destrueret; igitur suppositio est tenenda.

Conclusio prima

Quantum ergo ad primum articulum, conclusio prima sit ista: principium simpliciter primum est.

Probat: in ordine essentiali universi aliqua sunt encia essentialiter magis perfecta et aliqua minus. Vel ergo in illis entibus est procedendum in infinitum, vel datur status. Primum non, per suppositionem; si secundum, igitur in illo ordine universi deveniendum est ad unum simpliciter perfectum quod sibi subordinat omnia alia in perfectione essentiali; igitur conclusio vera.

⟨Correlarium primum⟩

| Ex ista conclusione primo sequitur quod primum ens est.

Wa 52r

⟨Correlarium secundum⟩

Secundo sequitur quod principium simpliciter primum | est essentialiter perfectissimum.

L 2v

⟨Correlarium tertium⟩

Tercio sequitur quod principium simpliciter primum non potest plus essentialiter perfici quam actualiter est perfectum.

Conclusio secunda

Primum principium non est causa accidentaliter rerum universi.

177/182 in ... philosophiam] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 1, p. 207, ll. 27–33. 178 7° Phisicorum] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, VII, cap. 1, 242a15–20; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 184, p. 155. 179 2° Methaphisice] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, II, 2, 994a1–11; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 43, p. 118. 180 3° Phisicorum] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, III, cap. 5, 206a1–2; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 104, p. 148. 184/192 principium ... est] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 1, p. 208, ll. 1–8. 200/214 Primum ... contradicchio] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 1, p. 208, ll. 9–28.

176 Prima suppositio] in marg. L 177 supposita] etc. add. H 178 7°] 1° H 181 rerum] om. Wa nec] et Wb 182 totam] t^{va}m praem. et del. Wa 183 Conclusio prima] in marg. Wb et primi articuli add., conclusio in marg. Ea, deest LHWa 184 ergo] igitur Wb 187 aliqua] alia H ergo] igitur Wb 189 universi] om. HWa 199 Conclusio secunda] secunda conclusio add. in marg. L, iter. in marg. Wb, deest EaHWa

Probatur sic: res subordinata alteri accidentaliter potest esse vel agere causa accidentaliter non concurrente; sed quia impossibile est aliquam rem citra primum principium esse seu agere primo principio non concurrente, igitur conclusio vera.

Maior patet per diffinitionem cause accidentaliter subordinate.

205 Et minor probatur, quia alias sequeretur quod primum principium non esset primum principium et primum agens non esset primum agens, cuius oppositum dicunt Philosophus et Commentator, 12° *Methaphisice*. Et patet sic: nam si possibile est aliquam rem esse vel agere primo principio non concurrente, sit illa B; tunc sic B est, | et primum principium non occurrit ad B esse, igitur B non causatur a primo principio et pari ratione non causatur ab alio eo quod, si ab alio causaretur, tunc causaretur et a primo principio, cum nichil potest esse causa secunda sine causa prima, ut dicit Auctor *De causis*. Ex quo sequitur quod B est, et tamen a nullo est, et per consequens B est primum principium; et per datum, B non est primum principium, quod est contradicció manifesta. H 137v

215 *Primum correlarium*

Ex ista conclusione primo sequitur cum coassumpto necessario quod primum principium est causa essentialis universi. Nam primum principium est causa universi, et non accidentalis, ut dicit conclusio, igitur essentialis.

220 *⟨Correlarium⟩ secundum*

Secundo sequitur quod primum principium principiat omne aliud citra se.

⟨Correlarium⟩ tertium

Tercio sequitur quod primum principium est causa excellentissima et universalissima, sine qua nichil penitus potest esse.

Conclusio tertia

225 || Tantum unum est summum bonum. Ea 351r

Probatur: tantum unum est principium simpliciter primum, igitur tantum est unum summum bonum, tamquam a convertibili ad suum convertibile sine impedimento. Wa 52v

207 12° Methaphisice] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII, cap. 8, 1073a23–25; AVERROES, *In Metaphys.*, XII, comm. 18, fol. 305I; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 283, p. 139. 212 ut ... causis] PSEUDO-ARISTOTELES, *Liber de causis*, prop. 1, 14, pp. 136–137. 216/218 Ex ... igitur] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 1, p. 208, ll. 29–31.

201 sic] *om. L* causa] *suppl. s. l. H* 202 non] *om. L* 204 accidentaliter] naturaliter Wa 205 sequeretur] sequitur LWb 208 est] esset Wb 210 alio°] aliquo Wb alio°] aliquo Wb 213/214 primum principium²] *corr. ex* principium primum Ea 215 Primum correlarium] *in marg. L, deest EaHWaWb* 216 coassumpto] *corr. ex* assumpto Ea, assumpto HWa 218 non] est *add. Wb* 219 secundum] *in marg. L, deest EaHWaWb* 220 principium] *om. hom. HWa* 221 tertium] *in marg. L* 223 nichil penitus] *inv. Wa* 224 Conclusio tertia] *iter. in marg. L, suppl. in marg. sup. Ea, iter. in marg. Wb, deest HWa* 225 unum est] *inv. H* 226/227 est unum] *inv. HWaWb* 227 suum] *om. HWaWb*

Antecedens probatur sic: tantum est unum simpliciter infinite perfectum,
 230 bonum, simplicissimum, potentissimum, sapientissimum et delectabilissimum;
 igitur antecedens verum. Nam si non, detur oppositum quod sint plura summe
 bona; quo dato, per commune argumentum aggregatum ex illis esset summe
 bonum, igitur summe ens, summe unum et summe simplex, et tamen essent duo
 235 essentialiter distincta, quod claudit repugnantiam manifestam. Confirmatur: si
 essent plura summe bona, vel unum illorum dependeret ab alio, vel non. Si
 primum, tunc dependens esset minus bonum, et sic non summum bonum. Si vero
 neutrum dependet ab alio, vel ambo concurrunt ad quemlibet effectum, vel non. Si
 non, tunc illud quod non concurret non est summe bonum. Si ambo concurrunt,
 vel ergo unum perfectius, vel non. Si primum, ergo quod imperfectius concurret
 240 non est summum bonum. Si ambo eque perfecte concurrunt, ergo vel unum suffi-
 cit illum effectum producere, vel non. Si primum, tunc alterum superfluit. Si datur
 quod non, tunc est insufficientis producere, et per consequens imperfectum, et sic
 non summum bonum; igitur relinquitur quod tantum est unum summum bonum.

Correlarium primum

245 Ex qua conclusione primo sequitur quod summum bonum nullum potest
 habere in se defectum.

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

Secundo sequitur quod summum bonum nullam in se potest habere maliciam.

⟨*Correlarium*⟩ *tercium*

250 Quo contra tercio sequitur, si summum malum esset, nullam bonitatem inclu-
 deret.

Et tantum quoad articulum primum pro primo supposito questionis.

229/243 tantum ... bonum¹] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 1, pp. 208, l. 32 - 209, l. 6.
 248/250 Secundo ... includeret] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 1, p. 209, ll. 29-30.

229 Antecedens ... sic] sed antecedens probatur *Wb* est unum] *inv. Wb* 231 summe] *summa Wa*
 234 claudit] *includit Wb* manifestam] *an praem. et del. Wa* Confirmatur] *et praem. et sic add. Wb*
 235 summe bona] *inv. Wa* unum illorum] *om. HWa* Si] non *add. et del. Wa* 238 est] *corr. ex esset*
Ea 239 ergo¹] *om. HWaWb* ergo²] *igitur Wb* quod] *istud L* 240 ergo] *igitur Wb*
 244 Correlarium primum] *in marg. L, deest EaHWaWb* 245/246 potest ... se] *potest in se habere*
trans. L, in se potest habere trans. Wa 247 secundum] *in marg. L, deest EaHWaWb* 248 nullam ...
 maliciam] *om. L* potest habere] *inv. Wa* 249 tercium] *in marg. L, deest EaHWaWb*

Secundus articulus⟨*Suppositio prima*⟩

255 | Quantum ad secundum articulum, suppono quod duplex est mutacio, scilicet *Wa* 53r
 substancialis et accidentalis, que in hoc conveniunt quod ambe sunt de una dispo-
 sitione in aliam variacio. Patet suppositio per Commentatorem, primo *Phisicorum*.

⟨*Correlarium*⟩

260 Ex qua suppositione sequitur quod omne mutabile vel est substancialiter
 mutabile, vel accidentaliter.

⟨*Suppositio secunda*⟩

| Secundo suppono quod omne quod vere dicitur de Deo propter creaturam, *Wb* 119r
 [quod] quodlibet huiusmodi dicitur de Deo ex tempore secundum accidens, vel
 per accidens, vel accidentaliter.

265 ⟨*Notabile*⟩

Pro quo noto quod aliquid dicitur 'secundum accidens' uno modo prout acci-
 dens distinguitur ex opposito substancie, quod vere de subiecto dicitur, ut homo
 est albus, magnus, agens accidentaliter vel paciens, et sic de aliis 9 predicamento-
 rum generibus; et isto modo nichil dicitur de Deo, ut Deus, secundum accidens.
 270 Secundo modo dicitur 'per accidens' quod convenit alicui per aliud | vel per *L* 3r
 alterum, prout opponitur ad per se, ut albus edificat per accidens, et sic omnia que
 dicuntur de Deo mediante natura assumpta dicuntur secundum accidens, ut vere
 dicitur quod Deus est natus homo, passus, et sic de aliis prout katholici philosophi
 confitentur. | Tercio modo dicitur 'per accidens' prout opponitur necessario *Ea* 351v
 275 simpliciter, et sic creaturam esse dicitur per accidens, quia non eternaliter necessa-
 rio creatura existit. Et isto modo omnia que dicuntur de Deo ex tempore dicuntur
 de Deo secundum accidens, vel per accidens, ut sunt ista: creator, dominator,
 gubernator, conservator, dominus et salvator.

257 per ... Phisicorum] AVERROES, *In Aristotelis Physica*, I, comm. 63, fol. 37M; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 45, p. 144. 262/264 omne ... accidentaliter] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, I, d. 30, p. 144, ll. 11–12; 25–27. 266/277 quod ... accidens?] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, I, d. 30, p. 144, ll. 13–24.

253 Secundus articulus] de supposito *add. H* et secundus *add. in marg.*, de supposito *add. Wa*, in *marg. Wb*, *deest L* 255 duplex ... mutacio] mutacio est duplex *scrips. in marg. L* 256 ambe] ambo *Wa* 263 quod] *delevi*; *scrips. LEaHWaWb* – Hus (*Sent.* 1, p. 144, ll. 11–12): *deest* 266 noto] nota *Wb* aliquid ... accidens] *iter. in marg. L* accidens] tripliciter *add. Wb* 268 9] ix *LHWa* 268/269 predicamentorum generibus] *inv. Wb* 269 ut Deus] *om. L* 270 aliud] aliquod *HWa* 271 prout] ut *Wb* ad] de *sed corr. s. l. Wb* 272 dicuntur ... Deo] de deo dicuntur *trans. L* 273 sic ... aliis] cetera *Wb* 274 modo] *om. HWa* 277 Deo] eo *L* 278 dominus] illuminator *add. Wb*

Conclusio prima

280 Summum bonum maxime et verissime est.

Probatur: illud maxime et verissime est quod non poterit nec potest preterire, nec futurum est nec potest futurum esse; sed summum bonum est quod non poterit nec potest preterire et quod nec futurum est nec potest futurum esse, cum sit eternum simpliciter; igitur conclusio vera.

285 Consequencia nota est de se.

Maior evidet ex eo quod Deus est magne et vere et nichil aliud a Deo potest tam magne et tam vere esse, nec magis et verius esse, | cum nichil huiusmodi *Wa* 53v potest simpliciter eternaliter esse, et per consequens maior vera.

<Correlarium primum>

290 Ex ista conclusione sequitur quod nullum ens dicitur cum Deo univoce esse.

<Correlarium secundum>

Secundo sequitur quod solum summum bonum vere et proprie est, ad cuius esse comparatum aliud dicitur inproprie esse.

<Correlarium tertium>

295 Tercio sequitur quod summum bonum est maxime esse et verissime esse.

Conclusio secunda

Summum bonum est simplex et inmutabile.

Probatur: summum bonum est et nullam penitus sui habet compositionem, igitur est simplex, et nec mutatur nec mutari potest, igitur est inmutabile.

300 Consequencia tenet ex notabili quarto primi articuli.

Prima pars probatur: nam summum bonum nec mutatur de forma substanciali in aliam, nec habet parcium nec accidencium compositionem, igitur nullam aliam, et per consequens, cum sit, est simplex.

305 Tenet consequencia ex eo quod omnis compositio vel est parcium vel accidencium.

Et antecedens probatur: nam si haberet parcium compositionem, tunc pars componens esset prior quam ipsum compositum, et per consequens summum bonum non esset simpliciter primum, quod repugnat dictis primi articuli; quod autem non habet accidencium compositionem patet, quia, cum summum bonum sit substancia et nulla substancia potest fieri ex accidentibus, igitur nec summum

300 ex ... articuli] Cf. *supra*, ll. 177/182. 308 dictis ... articuli] Cf. *supra*, ll. 184/198.

279 Conclusio prima] prima conclusio *add. in marg. L*, conclusio *add. in marg. H*, conclusio prima secundi articuli *add. in marg. Wb* 281 Probatur] sic *add. Wb* quod] cum est *add. Wb* 282 potest] *om. Wb* 285 nota] non *add. et del. H* 287 huiusmodi] bonum *L* 288 vera] *om. HWa* 290 quod] cum *L* ens] *om. Wb* 293 inproprie esse] *inv. Wb* 295 maxime] maximum *Ea* verissime] verissimum *H*, *corr. ex verissimum Ea* 296 Conclusio secunda] secunda conclusio *add. in marg. LH* 298 sui habet] *inv. Wa* 303 et] si *add. H* 306 si] probatur *add. et del. H* 310 sit] est *Wb*

bonum potest conponi ex illis nec potest habere conposicionem accidencium sibi
 formaliter inexistentium, | quia dictum est in notabili secundo primi articuli quod *H 138r*
 Deus vel summum bonum est sine qualitate bonum, sine quantitate magnum, sine
 indigencia creator, sine situ presidens, sine habitu omnia continens, sine loco
 315 ubique totum, sine tempore sempiternum, sine ulla sui mutacione mutabilia
 faciens, nichilque paciens; ergo prima pars vera.

Secunda pars probatur: summum bonum nec potest mutari de una forma
 substantiali in aliam, nec de accidentalali in accidentalem; igitur est inmutabile.

Consequencia tenet ex istius articuli supposicione.

320 Antecedens pro prima parte arguitur: summum bonum est purus actus secundum
 omnes philosophos; igitur non potest ab aliqua forma substantiali amplius
 actuari, quia alias illa foret actualior, | et per consequens summum bonum non *Wa 54r*
 esset summum purus actus; ergo prima pars vera.

325 Sed secunda pars, scilicet | quod summum bonum non potest mutari de forma *Ea 352r*
 accidentalali in accidentalem, patet sic: nam, si potest, tunc unam abicere posset et
 aliam acquirere, vel ergo ambe essent perficientes, vel ambe imperficientes, vel una
 perficiens et alia imperficiens. Si primum, tunc quelibet illarum summum bonum
 perficeret, et cum utraque sit accidentalali per datum, sequitur quod summum
 330 bonum ab alio reciperet perfeccionem, et per consequens non esset summum
 bonum. Iterum, si priore deponeret, illa careret, igitur iterum non esset sum-
 mum bonum. Et si altera, scilicet ad quam mutari posset, careret, tunc aliquam
 perfeccionem quam posset habere non haberet, et per consequens iterum non
 esset summum bonum. Si autem ambe sunt imperficientes, tunc ambe simul vel
 335 divisim summum bonum imperficerent, et per consequens iterum non esset sum-
 mum bonum. Si vero una foret perficiens et alia imperficiens, tunc perficiente abla-
 ta non maneret summum bonum, vel ipsa adveniente perficeretur, et sic prius non
 fuisset summum bonum. Si vero | foret imperficiens, tunc imperficeret adveniens *L 3v*
 summum bonum, et iterum non maneret summum bonum. Ergo de necessitate
 sequitur quod summum bonum est inmutabile.

340 *Correlarium primum*

Ex ista conclusione primo sequitur quod summum bonum est integrum
 purum bonum.

312/316 dictum ... paciens] Cf. *supra*, ll. 139/144. 319 ex ... supposicione] Cf. *supra*, ll. 255/257.

312 notabili secundo] *inv. Wb* articuli] sirli (?) *H 318* nec] *d praem. et del. L 321* ab aliqua] *aliquali Wb* substantiali] *om. Wb 322/323* non esset] *iter. L 323* ergo] *igitur Wb 324* non] *nec Wb 325* posset] *potest L 326* ergo] *igitur Wb* essent] *erunt Wb* ambe²] *om. Wb* imperficientes] *corr. ex* imperficiens *H 326/327* vel³ ... imperficiens] *om. (polypt.) L 327* perficiens] *perfeccior praem. Wb 330* illa careret] *om. hom. L* iterum] *per consequens add. H 331* bonum] *suppl. s. l. Ea* scilicet] *om. HWa* mutari posset] *potest mutari Wb 332* posset ... haberet] *non haberet posset habere trans. HWa 333* esset] *essent L 340* Correlarium primum] *in marg. L, deest EaHWaWb*

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

Secundo sequitur quod summum bonum non est participative bonum.

345 ⟨*Correlarium*⟩ *tercium*

Tercio sequitur quod nichil potest aquirere aut deperdere summum bonum.

Conclusio tertia

Tantum unum est simplex et inmutabile.

350 Probat: tantum unum est summum bonum, igitur tantum unum est simplex et inmutabile.

Consequencia tenet a convertibili ad suum convertibile ex notabili primi articuli tercio.

Et antecedens est conclusio tertia primi articuli, igitur conclusio vera.

⟨*Correlarium primum*⟩

355 Ex ista conclusione primo sequitur quod nulla res preter summum bonum est pure simplex.

⟨*Correlarium secundum*⟩

Secundo sequitur quod omne aliud a summo bono est mutabile.

⟨*Correlarium tertium*⟩

360 | Tercio sequitur quod omne aliud a summo bono | est aliquo modo imperfectum. *Wa* 54v
Patet, quia suscipiens mutationem. *Wb* 119v

Et tantum breviter quoad secundum articulum sit iam dictum.

Tercius articulus

⟨*Suppositio prima*⟩

365 Pro tercio articulo, quoad primum quesitum quo queritur “utrum summum bonum sit creator singulorum encium universi”, primo suppono quod creare est de puro esse intelligibile ad extra causatum de nichilo in effectu realiter producere ad istum sensum quod prepositio ‘de’ connotet privative circumstantiam cause

351/352 ex ... tercio] Cf. *supra*, ll. 157/158. 353 conclusio' ... articuli] Cf. *supra*, ll. 225/228. 365/366 utrum ... universi] Cf. *supra*, ll. 129/130. 367/371 ad ... creatur] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De potentia productiva Dei ad ex extra*, cap. 2, C, fol. 141va, ll. 11–17; *Ec*, fol. 54r, ll. 35–39.

343 secundum] in marg. L, *deest EaHWaWb* 344 bonum'] *om. hom. H* participative] *participacione L* 345 tertium] in marg. L, *deest EaHWaWb* 346 aut] *autem H* 347 Conclusio tertia] *tercia conclusio add. in marg. L, conclusio secunda add. in marg. Wb* 349 Probat] *sic add. Wb* 351 suum convertibile] *inv. Ea, convertibile HWa* 351/352 ex ... tercio] *ex notabili primi articuli HWa, ex notabili tercio primi articuli trans. Wb* 353 Et antecedens] *conclusio add. et exp. H, conclusio praem. Wa* 355 primo] *om. L* 363 Tercius articulus] *deest LWaWb* 365 queritur] *queriritur H* 366 creare] *scrips. in marg. L* 367 causatum] *creatum L – DPP (C, f. 141va, l. 36: creatum; Ec, f. 54r, l. 35: causatum)*

370 materialis actualiter precedentis causatum, sic quod si aliqua substancia produca-
tur in esse existere sine hoc quod sit substancia aliqua materialis preexistens ex qua
producitur, tunc ipsa substancia vere sic producta creatur.

⟨*Suppositio secunda*⟩

Secundo suppono quod omnis pars mundi habet existenciam actualem.

⟨*Suppositio tertia*⟩

375 Tercio suppono quod quelibet natura creata habet esse intelligibile absolute
necessarium et eternum.

⟨*Suppositio quarta*⟩

Quarto suppono quod Deus est ex eo omnipotens quia sua potencia activa
potest efficere quecunq; vult efficere.

380 ⟨*Notabile primum*⟩

| Noto eciam quod 'universum' in proposito voco existenciam omnium encium *Ea 352v*
ad extra productorum, quod 'universum' communiter vocant aggregatum ex omni-
bus entibus a Deo productis.

⟨*Notabile secundum*⟩

385 Secundo noto pro intellectu dicendorum quod creacio activa, que est creancia,
et conservacio activa, que est conservancia, dicunt diversas habitudines Dei ad res
creatas. Nam, ut res creatur a Deo, habet habitudinem ad Deum secundum respec-
tum realem, scilicet secundum rationem inchoacionis sui esse; sed ut res creata
390 conservatur a Deo, tunc habet habitudinem ad Deum secundum rationem sue
manencie ne deficeret a suo existere vel, si possibile esset, ne anichiletur.

⟨*Correlarium primum*⟩

Ex quo notabili patet quod Deus sive summum bonum dicitur creator rerum
universi ratione inchoacionis in existencia.

⟨*Correlarium secundum*⟩

395 Secundo quod dicitur conservator rerum universi ratione tencionis | eorum in *Wa 55r*
existencia. Hoc enim est rem conservare in esse: ipsam rem tenere ne a suo proprio
existere deficiat vel cadat in nichil, que posset cadere si Deus non esset, sicut res
universi non essent, si Deus non esset.

369 actualiter] ac *praem. et del. Wb* 370 substancia aliqua] *inv. Wb* 371 sic] sit *Wb* 378 Quarto] quartum *Wa* 381 Noto] nota *H* universum] *scrips. in marg. L* 382 communiter vocant] *inv. Wb* omnibus] *ex add. et del. H* 385 noto] nota *H* 388 inchoacionis ... esse] sue inchoacionis in esse *Wb* 390 existere] esse *L* esset] esse *add. Wa* 395 Secundo] patet *add. Wb* quod dicitur] *inv. L* 397 non] *s add. et del. L*

⟨*Correlarium tertium*⟩

400 Tercio patet quod duo sunt a Deo indita omni creature, scilicet ut sit et ut
maneant: primum venit a creacionem, secundum cavet ab anichilacione.

⟨*Correlarium quartum*⟩

405 Ex quo ulterius convincitur quod due sunt summi boni operationes: prima a
qua quiescit, scilicet creacio; secunda a qua non quiescit, scilicet universi conser-
vacio.

⟨*Correlarium quintum*⟩

Et ulterius elicitur quod summi boni potencia est causa subsistendi creature
cuiuslibet universi.

Conclusio prima

410 Istis suppositis, | conclusio prima sit ista: summum bonum mundum sensibi- H 138v
lem creavit.

Probat: summum bonum est principium et causa omnium productorum, ut
patet ex primo notabili secunde conclusionis primi articuli, et totus iste mundus
415 sensibilis habet a Deo esse existere, ut patet ad oculum; sed impossibile est a Deo
aliquid habere esse existere, nisi Deus producat illud a puro esse intelligibili ad esse
existere; ergo vel creat vel creavit ipsum.

Antecedens patet ex duabus supposicionibus postremis.

420 Et consequencia tenet ex descriptione creancie. Nam si mundus producitur vel
producebatur ex priori materia, signo ergo illam per B; et patet cum B habet esse
existere eo quod Deus producit vel produxit B ab esse intelligibili, vel erit proces-
sus in infinitum in elementis intrinsecis, vel primo fundamentum nature create in
esse existere producitur vel producebatur ab esse intelligibili sine subiecto materia-
liter preexistente, quia aliter eius subiectum | foret prius fundamentum nature L 4r
quam ipsum.

425 Et idem est argumentum captis omnibus et singulis entibus causatis universi
citra Deum. Illa enim non producuntur materialiter ex prioribus, quia illa priora
forent res date vel alique earum. Si eadem, tunc aliqua sunt naturaliter priora seip-
sis. Si aliqua earum, | non tunc tota illa universitas fit ex materia preexistente. Et Ea 353r
patet conclusio: nam si oportet dare precipuas partes universi que non possunt

413 ex ... articuli] Cf. *supra*, ll. 216/218. 413/433 et ... posteriorum] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De potentia productiva Dei ad ex extra*, cap. 2, C, fol. 141va, ll. 29–54; *Ec*, fols 54r, l. 47 - 54v, l. 15; cf. *De dominio divino*, I, cap. 10, p. 67. 417 ex ... postremis] Cf. *supra*, ll. 374/379.

400 a Deo] *om. Wb* 404 a qua] *om. L* 409 Conclusio prima] *in marg. Wb et tercii articuli add. in marg., deest LEaHWa* 410 Istis] *in add. et del. H* suppositis] *etc. add. H* 415 aliquid habere] *inv. Wb* 416 ergo] *om. Wb* 419 ergo] *igitur Wb et] om. HWa* 420 ab ... intelligibili] *ad esse intelligibile L* 422 materialiter] *materiali L, naturaliter HWa – DPP (C, f. 141va, l. 41: naturaliter; Ec, f. 54v, l. 7: temporaliter)* 426 illa] *fo add. et exp. Wa* 427 alique] *aliqua HWb sunt naturaliter inv. Wa* 428 earum] *illarum L* ex materia] *extrema H* 429 precipuas partes] *inv. HWaWb* 429/430 possunt produci] *sunt producibiles Wb*

430 produci de esse intelligibili | ad existenciam nisi per creacionem, ut sunt materia *Wa 55v*
 prima, intelligencie sive angeli, et anime sive spiritus humani, quanto magis tota
 universitas processit per creacionem, cum non potuit esse sine illis; et ad creacio-
 nem istorum consequens est creacio posteriorum.

Confirmatur tercio sic: Deus non posset esse omnipotens nisi posset creare;
 435 sed Deus est omnipotens ex supradictis; ergo potest creare. Tunc sic: si Deus est
 omnipotens, potencia sua extendit se ad omne possibile creandum, ergo ad crean-
 dum totam molem materie prime, et ultra ad causandum principalissime quidquid
 materia prima causat, quia ipsa non causat nisi in virtute principalius causantis; sed
 440 quia iste mundus corporeus causatur a materia prima, ergo potest Deus producere
 mundum ad extra, qui est universitas rerum causata; sed sic producere de esse
 intelligibili ad existenciam actualem sine presuppositione existencie materie est
 creare; igitur conclusio vera.

Correlarium ⟨*primum*⟩

445 Ex ista conclusione primo sequitur quod omnis res causata ad extra est
 creatura.

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

Secundo quod quelibet pars mundi est creata.

⟨*Correlarium*⟩ *tercium*⟩

450 Tercio quod rationes Philosophi, procedentes contra inepcionem mundi vel
 creacionem, nichil probant.

Conclusio secunda

Solum summum bonum est creator singulorum encium universi.

455 Probat: tantum summum bonum de puro esse intelligibili ex nichilo preter
 se presupposito singula encia universi ad extra realiter produxit vel producit; igitur
 conclusio vera.

Consequencia tenet ex notabili primo huius tercii articuli.

434/442 Deus ... creare] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De potentia productiva Dei ad ex extra*, cap. 2, C, fol. 142ra, ll. 13–20, 31–36; *Ec*, fol. 55r, ll. 30–35, 42–45. 435 ex supradictis] Cf. *supra*, ll. 378/379, 410/416. 452/459 creator ... antecedens] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, *Principium*, q. u., p. 196, ll. 25–33. 456 ex ... articuli] Cf. *supra*, ll. 381/383.

434 Confirmatur] et *praem.* *Wb* 435 supradictis ergo] predictis igitur *Wb* 436 creandum¹] *scrips.* *LEaHWaWb* – DPP (C, f. 142ra, l. 16: causandum; *Ec*, f. 55r, l. 32: creandum) creandum²] *scrips.* *LEaHWaWb* – DPP (C, f. 142ra, l. 16: causandum; *Ec*, f. 55r, l. 32: creandum) 437 causandum] creandum *LEaHWaWb* – DPP (C, f. 142ra, l. 17: causandum; *Ec*, f. 55r, l. 33: causandum) 438 in] mediate *add. et exp. L*, p. *add. et del. H* 440 est] esset *Wb* 441 presuppositione] pre *add. et del. H* 442 igitur] est *add. H* 443 Correlarium] in *marg. L* 446 secundum] in *marg. L* 447 creata] creatura *L* 449/450 contra ... creacionem] contra inepcionem vel probacionem mundi vel creacionem *H*, contra creacionem mundi *Wa* 451 Conclusio secunda] *add. in marg. L*, secunda conclusio eiusdem articuli *add. in marg. Wb* 453 nichilo] nullo *L*

Sed antecedens probatur: tantum Deus nullam aliam causam preter se in
 460 produzione ad extra presupponit eo quod omne agens aliud a Deo in accione sua
 presupponit primam causam sine qua non potest agere; igitur antecedens verum et
 sic conclusio.

Primum correlarium

Ex ista conclusione et eius probacione, primo sequitur quod nichil quod non
 est summum bonum est eternum existens.

⟨*Correlarium secundum*⟩

465 |Secundo sequitur quod omne quod vere est et non est summum bonum est a
 summo bono. *Wa* 56r

⟨*Correlarium tertium*⟩

Tercio sequitur quod quelibet pars universi est creatum.

Conclusio tertia

470 Quamvis summum bonum est creator singulorum encium universi, non tamen
 nunc creat summum bonum singula | encia universi. *Wb* 120r

Prima pars conclusionis est preiacens conclusionis inmediate precedentis.

475 Secunda pars arguitur sic: singula encia universi sunt ipsummet universum
 quod est aggregatum ex universis creaturis a principio temporis inclusive usque
 eternaliter in futurum, ut dicit primum notabile huius articuli; sed non nunc singu-
 la encia universi producuntur de esse intelligibili ad esse existere, cum multa ante
 nunc sint producta; igitur secunda pars vera.

Correlarium primum

480 Ex ista conclusione primo sequitur quod hec consequencia non valet: sum-
 mum bonum est creator, igitur summum bonum nunc creat.

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

Secundo sequitur quod, quamvis universum sit creatum | in primo instanti *Ea* 353v
 temporis secundum omnes partes suas quoad esse primi creati, tamen pro nullo
 instanti temporis habet omnes partes simul in propria forma actualiter existentes.

472 conclusionis² ... precedentis] Cf. *supra*, ll. 452. 474/475 aggregatum ... futurum] Cf. IOHANNES
 HUS, *Super IV Sententiarum*, II, *Principium*, q. u., p. 196, ll. 16–17. 475 ut ... articuli] Cf. *supra*, ll. 381/
 383. 482/484 quamvis ... existentes] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, *Principium*, q. u.,
 p. 196, ll. 18–21.

461 Primum correlarium] in marg. L, deest EaHWaWb 465 sequitur] om. Wa 469 Conclusio
 tertia] add. in marg. Wb 477 sint] corr. ex sunt H 478 Correlarium primum] in marg. L, deest
 EaHWaWb 481 secundum] in marg. L, deest EaHWaWb 482 sequitur] om. HWA 484 temporis]
 om. Wb propria] ista L

485 <Correlarium> *tercium*

Tercio sequitur quod Deum creare universum est contingens.
Et tantum quoad articulum *tercium*.

Quartus articulus

Suppositio

490 Pro quarto articulo, quoad secundum quesitum quo queritur “utrum summum
bonum sit conservator singulorum encium universi”, suppono ex correlario secun-
do notabilis secundi precedentis articuli quod rem conservare est ipsam sustinere
ne a suo esse substantiali vel accidentali deficiat vel anichiletur, que posset sic deficere
vel anichilari, si Deus non esset, sicut encia universi non essent, si Deus non
495 esset.

<Correlarium *primum*>

Ex qua suppositione patet correlarie quod quicumque sic teneret singula encia
universi ne a suo esse substantiali vel accidentali deficerent, ille foret conservator
singulorum encium universi.

500 *Conclusio prima*

|| sit ista: quamvis summum bonum eternaliter statuit conservare singula encia *H* 139r
universi, non tamen summum bonum eternaliter conservavit singula encia uni- *Wa* 56v
versi.

505 Prima pars probatur: summum bonum in mente sua firmiter proposuit conser-
vare singula encia universi et non incepit velle conservare singula encia universi;
igitur eternaliter voluit conservare singula encia universi.

Consequencia tenet ex quid nominis ‘velle eterni’.

Maior nota est omnibus philosophis confitentibus quod singula encia universi
voluntate summi boni principalissime gubernantur.

510 Sed minor, scilicet quod non incepit velle conservare, ex hoc evidet, quia si
summum bonum incepisset vel inciperet | velle, ipsum esset mutabile. Consequens *L* 4v
contra conclusionem secundam secundi articuli. Non enim voluntas summi boni

490/491 utrum ... universi] Cf. *supra*, ll. 130/131. 491/492 ex ... articuli] Cf. *supra*, ll. 395/398.
512 contra ... articuli] Cf. *supra*, ll. 297/299.

485 *tercium*] in marg. *L*, deest *EaHWaWb* 486 sequitur] *om. HWa* creare] contingens *add. et del. H*
487 articulum *tercium*] *inv. Wb* 488 Quartus articulus] in marg. *Wb*, deest *LHWa* 489 *Suppositio*
in marg. *L*, deest *EaHWaWb* 490 quarto articulo] *inv. L* quoad] ad *L* 493 deficere] *defici Wb*
494/495 sicut ... esset] *om. hom. Wb* 498 deficerent] *deficiat praem. et del. Wb* 499 singulorum
encium] *inv. HWa* universi] *suppl. in marg. inf. Wa* 500 *Conclusio prima*] *add. in marg. L*
501 statuit] *statuerit H* 502 non ... universi²] *suppl. in marg. L* summum ... eternaliter] summum
bonum *L*, eternaliter summum bonum *trans. Wb* 505 incepit] *incipit H* 508 nota] *notata H*
511 esset] *esse L*, *est Wb* 512 secundi] *tercii Wa*

mutat consilium de preterito, nec propositum de futuro; ergo minor vera, et per consequens prima pars conclusionis.

515 Secunda pars conclusionis probatur sic: non eternaliter extiterunt singula encia universi, igitur non summum bonum conservavit eternaliter singula encia universi. Consequencia nota est de se.

Et antecedens patet ex prima conclusione tercii articuli, que ponit quod summum bonum universum creavit.

520 *Correlarium primum*

Ex ista conclusione primo sequitur quod summum bonum simpliciter necessario statuit conservare singula encia universi, et tamen contingenter conservat singula encia universi.

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

525 Secundo sequitur quod, quamvis simpliciter necessario in mente divina sunt singula encia universi, non tamen simpliciter necessario existunt singula encia universi.

⟨*Correlarium*⟩ *tercium*

530 Tercio sequitur quod inmutabiliter in mente divina sunt encia universi mutabilia.

Conclusio secunda

Tantum summum bonum potest conservare singula encia universi.

535 Probatur: tantum summum bonum sic habet potenciam suam, sic sapienciam, sic bonitatem, ut ex ea non exeat nec in ipsa finiatur, | nisi quod voluerit, et solum *Ea* 354r ipsum summum bonum sic habet copiositatem et fortitudinem potencie, et quidquid potest possit | de se solo, a se et per se solum, et nullum aliud sic habet copiositatem et fortitudinem sue potencie; sed quodlibet aliud, quidquid potest, ab ipso *Wa* 57r et per ipsum potest; igitur conclusio vera.

Maior nota est ex iam dictis.

518 ex ... articuli] Cf. *supra*, ll. 410/411. 533/542 sic' ... potest] Cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, II, *Principium*, q. u., pp. 197, l. 37 - 198, l. 3. 539 ex ... dictis] Cf. *supra*, ll. 134/146, 225/243.

513 mutat] *corr. ex illegibile H*, mutati *Wa* ergo] igitur *Wb* 515 sic] *om. Wa* extiterunt] extitunt *H* 516 conservavit] conservat *H* 520 Correlarium primum] *in marg. L*, deest *EaHWaWb* 521 simpliciter] *om. Wa* 523 singula] *sug. praem. et del. Wa* 524 secundum] *in marg. L*, deest *EaHWaWb* 525 quod] *om. Wa* 526 non tamen] *inv. L* 528 tercium] *in marg. L*, deest *EaHWaWb* 531 Conclusio secunda] *add. in marg. L*, secunda conclusio *add. in marg. H* 533 Probatur] *sic add. HWb* 535 copiositatem] *corr. ex copiositatem H* potencie] *sue praem. et exp. Wb* 536 de] *om. Wa* et' ... se³] *om. hom. Wb* 538 et] ipsum potest et *add. Wb* 539 est] *om. HWa*

540 Sed minor ex eo evidet, quod omne aliud a summo bono sue accionis potenciam et sic omnem suam potenciam a summo bono recipit, presupponens eius potenciam sine qua nichil potest.

Correlarium primum

545 Ex ista conclusione primo sequitur quod conservare singula encia universi est potencie infinite.

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

Secundo sequitur quod nichil aliud a summo bono est sufficiens sine summo bono aliquid conservare.

⟨*Correlarium*⟩ *tercium*

550 Tercio sequitur quod impossibile est esse plures conservatores singulorum encium universi.

Conclusio tertia

Summum bonum est conservator singulorum encium universi.

555 Probatur: summum bonum sustinet singula encia universi ne a suo esse essentiali vel accidentali deficiant aut anichilentur, que possent sic deficere si ipsum summum bonum non esset; igitur conclusio vera.

Consequencia tenet ex suppositione.

560 Assumptum arguitur sic: est aliquod ens sustinens aliqua encia universi ne a suo esse deficiant, ut pariter singuli confitentur; sed iuxta regulam Philosophi in sustinentibus non est procedendum in infinitum, sicut nec in motoribus; ergo est deveniendum ad primum sustinens encia universi; sed quodcunque dabitur preter summum bonum, illud erit inpertinens; ergo oportet quod ultimum sustinens sit summum bonum, et per consequens conclusio vera.

Correlarium primum

565 Ex ista conclusione primo sequitur quod singula encia universi a summo bono conservantur.

541 recipit] recepit *Ea* presupponens] presuppones *H* 543 Correlarium primum] in marg. *L*, deest *EaHWaWb* 546 secundum] in marg. *L*, deest *EaHWaWb* 549 tercium] in marg. *L*, deest *EaHWaWb* 550 sequitur] om. *HWa* 551 universi] probatur igitur add. et del. *Wb* 552 Conclusio tertia] add. in marg. *L* 554 ne] esse add. *Wb* essentiali] substanciali *WaWb* 556 summum bonum] inv. *Wa* 558 sustinens] suscipiens *Wa* 559 singuli] s add. et del. *H* 560 sustinentibus] suscipientibus *Wa* procedendum] processus *HWa*, procedere *Wb* sicut] sed *Wa* ergo] igitur *Wb* 561 sustinens] omnia add. *H*, suscipiens omnia *Wa* 562 ergo] igitur *Wb* sustinens] suscipiens *Wa* 564 Correlarium primum] in marg. *L*, deest *EaHWaWb* 565 primo sequitur] inv. *Wb* singula encia] inv. *Wb*

⟨*Correlarium*⟩ *secundum*

Secundo sequitur quod solum summum bonum habet verum dominium super singula encia universi.

570 ⟨*Correlarium*⟩ *tercium*

Tercio sequitur quod singula encia universi debent summo bono obedire.

Et ex omnibus iam dictis sequitur finaliter quod summum bonum inmutabile est creator et conservator singulorum encium universi, cui sit honor et gloria per infinita secula seculorum. Amen.

575 ⟨ARGUMENTA CONTRA QUESTIONEM PRINCIPALEM⟩

Contra correlarium (primum notabilis secundi articuli primi)

Correlarium primum secundi notabilis: “Deus non est sub aliquo logicali genere, nec in aliquo predicamento”.

580 Contra: Deus est quidditative diffinibilis, igitur per genus logicale et differencias, et per consequens Deus est sub aliquo logicali genere.

Consequencia tenet, quia omne quod est quidditative diffinibile habet genus et differenciam seu differencias, ex 2° *Posteriorum*, 7° *Methaphisice*, 6° *Topicorum*.

585 Antecedens probatur, quia de Deo verissime et racionabilissime contingit querere quid ipse est. Et patet per Aristotelem, 2° *Posteriorum* in principio, et per 24 *philosophorum*, qui quidditative Deum per genus et differencias diffinierunt etc.

Confirmatur: Deus habet genus et differencias nobiscum communes, igitur ipse est quidditative diffinibilis.

Consequencia tenet ut prius.

590 Antecedens probatur, quia, sicut Deus est substantia volitiva et inmutabilis, ita et nos conformiter.

Item, nisi Deus foret quidditative diffinibilis, Deus nesciret quid ipse est.

Consequens impossibile, cum tunc Deus non posset manifestare homini quid ipse est, et tamen constat philosophis quod Deus est substantia intellectualis quo nichil melius in re existere nec ab intellectu excogitari potest.

577 Correlarium ... notabilis] Cf. *supra*, ll. 148/149. 582 2° *Posteriorum*] Cf. ARISTOTELES, *Analytica Posteriora*, II, cap. 13, 97a35 - 97b5, p. 272, ll. 18-31. 7° *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, VII, cap. 12, 1037b29 - 1038a9, pp. 156, l. 673 - 157, l. 685. 6° *Topicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Topica*, VI, cap. 4, 141b22-29, p. 120, ll. 18-23; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 93, p. 328. 584 2° ... principio] Cf. ARISTOTELES, *Analytica Posteriora*, II, cap. 1, 89b24-25; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 98, p. 319. 584/585 per ... philosophorum] Cf. *Liber viginti quattuor philosophorum*, prolog., p. 3, ll. 2-7, et *passim*.

567 secundum] in marg. L, deest EaHWaWb 570 tercium] in marg. L, deest EaHWaWb 573 honor et] om. Wb 574 seculorum] om. Wb Amen] explicit determinata anno M°CCCC°IX° add. Ea, scrips. in marg. inf. Wa 576 Contra correlarium] in marg. L 577 secundi] del. et primi corr. s. l. a. m. L 578 nec] del. et ut scrips. s. l. a. m. L

595 <Contra partem secundam correlarii primi notabilis secundi articuli primi>

|Contra secundam partem correlarii in quo dicitur: Deus non est in aliquo L 5r predicamento.

Contra: Deus est per se in predicamento substancie, igitur correlarium falsum.

600 Antecedens probatur, quia de Deo univoce et formaliter predicatur generalissimum predicamenti substancie in eo quod quid est, igitur Deus est per se in predicamento substancie.

Consequencia tenet ex terminis.

605 Antecedens probatur, quia querenti quid est Deus convenientissime univoce et formaliter responditur 'substancia predicamentalis', cum secundum idem nomen et secundum eandem nominis rationem substancia generalissima de Deo et de aliis substanciis in eo quod quid est formaliter predicatur, igitur antecedens est verum.

Confirmatur: Deo conveniunt proprietates per se proprie predicamenti substancie, ergo Deus est per se in predicamento substancie.

610 Consequencia tenet, quia cuicumque conveniunt per se proprietates, eidem convenit et subiectum earum.

615 Antecedens probatur, quia Deus est non in subiecto, Deus significat hoc aliquid vel quale quid, Deus univoce predicatur ex hiis; ymmo Deus suscipit contraria predicamenta, nunc secundum sui volicionem et nunc secundum sui nolicionem, ergo secundum sui mutacionem, ut creare, non creare, conservare, non conservare, acceptare, refutare, et sic de aliis; igitur antecedens est verum.

Secundo confirmatur: Deus est species, ergo per se restringitur ad genus in quo oportet ipsum per se esse, alias non foret species.

620 Antecedens probatur, quia predicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid est, quia de tribus personis divinis (scilicet Patre et Filio et Spiritu sancto) et secundum philosophos naturales de sua potencia, intellectu et voluntate; et secundum methaphisicos de sua unitate, veritate et bonitate; igitur Deus est species etc.

625 Item, si Deus non per se esset in predicamento, maxime foret ratio quia tunc aliquid foret prius Deo; sed hoc non est inconveniens quod aliquid sit prius Deo secundum rationem seu secundum quid, et non secundum rem et simpliciter: genus enim predicamenti substancie est prius Deo secundum rationem et ens transcendens est prius Deo secundum quid, igitur etc.

630 Item, singulum inconplexorum aut substanciam significat aut quantitatem, et sic de aliis; sed Deus est quid maximum; igitur etc.

596 Contra ... correlarii] Cf. *supra*, ll. 148/149. 612 est ... subiecto] Cf. AVICENNA, *Liber de philosophia prima*, VIII, cap. 4, p. 404, ll. 93-94; cf. IOHANNES HUS, *Super IV Sententiarum*, I, d. 8, 7, pp. 78-79. 612/613 significat ... quid] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, III, cap. 4, 1003a7-9.

624 ratio] ideo fortasse scrips. L

Contra correlarium (secundum) secundi notabilis (articuli primi)

Correlarium secundum secundi notabilis: “facilius est philosophis cognoscere quid Deus non est quam quid Deus est”.

635 Contra: supposito secundum theologos scribentes super tertium *Sentenciarum* quod Deus potest quamlibet creaturam supposicionaliter terminare, tunc valde difficile est de Deo cognoscere quid ipse non est, cum hec omnes forent nimis dubie: ‘Deus non est lapis’, ‘Deus non est lignum’, ‘Deus non est astrum’, cum ex tibi dubio Deus est quodlibet per yppostaticam unionem.

640 Confirmatur: Deus est omnia in omnibus, igitur facilius est cognoscere quid ipse est quam quid Deus non est, igitur etc.

(Contra notabile quartum articuli primi)

Item, ponitis in quarto notabili quod “bonum non potest diffiniri, cum sit transcendens ne sit communissimo communius”.

645 Contra: non sequitur ‘bonum non potest diffiniri per communius, ergo non potest diffiniri’. Cum enim boni ratio de per se respicit appetitum, potest in comparatione ad appetitum diffiniri, et ens est communius quam bonum, cum non omne ens sit bonum, sed econtra. Sic enim inquit Aristoteles, primo *Ethicorum*: “Ideoque optime enunciant: bonum” est “quod omnia appetunt”, alias “bonum” est “quod omnia optant”, igitur etc.

650 Confirmatur: omne ens potest diffiniri, igitur et bonum.

Consequencia nota est.

Antecedens probatur, quia de omni ente contingit racionabiliter querere si est, quid est, quia est et propter quid est, ut patet 2° *Posteriorum*; ergo omne ens potest diffiniri, alias non de quolibet ente racionabiliter posset queri quid ipsum est nisi
655 quodlibet posset diffiniri, cum questio ‘quid est?’ terminabilis sit (per) diffinicionem, ex 2° *Posteriorum*.

(Iterum contra notabile quartum articuli primi)

Ponitis in quarto notabili primi articuli quod “summum bonum est bonum quo melius excogitari non potest”.

632 Correlarium ... notabilis] Cf. *supra*, ll. 151/152. 634 super ... Sentenciarum] Cf. PETRUS LOMBARDUS, *Sententiae in IV libris distinctae*, III, d. 12, 2, pp. 81–82; cf. *i.a.* THOMAS DE AQUINO, *Super III Sentenciarum*, d. 12, q. 3, a. 2, pp. 388–390. 639 Deus ... omnibus] Cf. 1 *Cor.* 15, 28. 642 ponitis ... notabili] Cf. *supra*, ll. 164/165. 648/649 Ideoque ... optant] Cf. ARISTOTELES, *Ethica Nicomachea*, I, cap. 1, 1094a2-3, *translatio Roberti Grossatestae (recensio recognita)*, p. 375, ll. 5–6; *translatio Burgundii*, p. 65, ll. 5–6; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 1, p. 232. 653 ut ... Posteriorum] Cf. ARISTOTELES, *Analytica Posteriora*, II, cap. 1, 89b24-25; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 98, p. 319. 656 ex ... Posteriorum] Cf. ARISTOTELES, *Analytica Posteriora*, II, cap. 3, 90b30-31; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 101, p. 319. 658 Ponitis ... articuli] Cf. *supra*, l. 168.

631 Contra ... notabilis] *in marg. L* 635 tunc] *q praem. et del. L* 638 unionem] *y praem. et del. L*

660 Contra: quidquid potest significari potest excogitari, cum voces “sunt earum que sunt in anima passionum note”, ut dicit Philosophus, primo *Peryermeneias*; sed melius Deo potest significari, quia per hoc signum ‘melius Deo’ etiam potest pronomine demonstrari, sicut et quodlibet impossibile; igitur melius potest excogitari.

665 Item, quidquid est potest excogitari; sed melius Deo est; igitur melius Deo potest excogitari.

Maiores nota est.

Minor probatur: mundus cum Deo est melius Deo, cum tantum bonitatis ponit ut Deus, et cum hoc amplius.

670 Item, esse ens est melius, cum esse sit communius eo quod essentialiter et formaliter de singulis rebus predicatur.

Item, privatio entis, si esset, tolleretur omne ens; sed si privatio Dei foret, non tolleretur (omne ens), sed solum Deum, cum plus boni tollit ‘nichil’ quam ‘non-Deus’; etiam privatio Dei et mundi, si esset, foret peior quam privatio mundi, ut notum est; ergo posicio Dei et mundi est melior quam posicio solius Dei.

675 Consequencia tenet per hoc principium ‘cuius privatio peior, illius posicio melior’, et per illud Commentatoris, 4° *Phisicorum*, ‘privaciones habitu | mensurantur’. Nam concorditer secundum omnes philosophos tam bonum est quodcunque quam mala foret eius privatio, si esset. L 5v

680 Si negaretur principale argumentum, assumatur sic: qualitercunque potest excogitari taliter est; sed melius Deo potest excogitari, et paribus argumentis probaretur infinita quoad nos esse meliora Deo.

Contra suppositionem (articuli primi)

685 Ponitis suppositionem: “in essentialiter ordinatis non est procedendum in infinitum”.

Contra: supposita mundi eternitate, tunc in efficientibus essentialiter subordinatis est procedendum in infinitum, cum non datur primus pater neque ultimus, et simile est argumentum de aliis generantibus generatis. Conformiter arguitur de revolucionibus celi, de annis, mensibus, diebus, horis et instantibus, que omnia sunt essentialiter subordinata, et tamen in eis est processus in infinitum.

690

660/661 sunt ... note] Cf. ARISTOTELES, *De interpretatione*, I, cap. 1, 16a3–4, p. 5, ll. 5–6; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 1, p. 304. 676/677 cuius ... melior] Cf. ARISTOTELES, *Topica*, III, cap. 2, 117b6–8, p. 54, ll. 17–19; PSEUDO-BEDA, *Axiomata*, p. 97; cf. HIERONYMUS DE PRAGA, *Quaestio de universalibus extra signa*, p. 49, ll. 69–71; IOHANNES HUS, *Quodlibet*, q. 16, p. 107, ll. 1122–1123. 677 Commentatoris ... Phisicorum] Cf. AVERROES, *In Phys.*, IV, comm. 118, fol. 193C. 684 Ponitis suppositionem] Cf. *supra*, ll. 177/178.

678 concorditer] secundum *praem.* L 683 Contra suppositionem] in marg. L

Item, species numerorum et species figurarum et species proporcionum sunt essentialiter subordinate cum essentiali ordine: maior numerus presupponit minorem, ut binarius ternarius, et sic de aliis; et figura plurium angulorum essentiali ordine presupponit figuram pauciorum angulorum, ut quadrangulus triangulum, pentangulus quadrangulum, et ita de aliis figuris in infinitum. Similiter proportio minoris denominationis essentiali ordine presupponit proportionem denominationis maioris, ut dupla sesquialteram et sesquialtera sesquiterciam, et ita de singulis proporcionibus in infinitum procedendo.

Item, in partibus continui est procedendum in infinitum, ex 3° et 6° *Phisicorum*, cum non datur secundum Philosophum ultima pars continui, et tamen partes continui sunt essentialiter subordinate, cum essentiali ordine unaquaque ad esse alterius praequiratur.

Item, cum Deus sit simplex infinite perfectionis et quilibet creatura tantum finite, inter Deum et creaturam est distantia infinita; sed data infinita distantia non repugnat in ea fore infinita media essentialiter subordinate; igitur in talibus mediis essentialiter subordinatis erit procedendum in infinitum.

Item, sicut se habet linea naturalis vel mathematica ad suas partes, sic linea perfectionis essentialis totius universi habet se ad partes universi essentielles; sed in linea naturali vel mathematica sunt infinite partes essentialiter subordinate, cum necessario inter quilibet duo puncta est danda linea, ut patet 6° *Phisicorum*; ergo conformiter in linea essentialis perfectionis totius universi inter quaslibet duas perfectiones essentialiter subordinatas danda est perfectio essentialis media, et ita in essentialiter subordinatis erit procedendum in infinitum.

Item, non datur ultimum causatum, ergo in causatis essentialiter subordinatis est procedendum in infinitum.

(Iterum contra suppositionem articuli primi)

Et in probatione suppositionis ponitis, deducendo ad inconveniens, quod “nullus esset ordo rerum universi eo quod nullum esset primum nec ultimum”.

Contra: si omnes cause essentielles universi per modum circuli concurrerent ad producendum effectus rerum universi, tunc omnes tales forent cause medie, et forent inter eas ordo sicut et in motu circulari perpetuo; et tamen nulla illarum esset prior aut posterior, cum in circulo non est dare primum neque ultimum.

699 ex ... *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, III, cap. 7, 207a33 – b27, pp. 129, l. 18 - 131, l. 15; VI, cap. 2, 232b23–26, p. 222, ll. 13–16; cf. *Auctoritates Aristotelis*, nos 108, 112, p. 148; no. 171, p. 154. 710 ut ... *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, VI, cap. 1, 231a21–26, p. 216, ll. 3–8; cf. *Auctoritates Aristotelis*, n. 169, p. 154. 717 in ... ponitis] Cf. *supra*, ll. 181.

697 denominationis] denominacionis L dupla sesquialteram] *scripsi*; duplam sesquialtera L

Contra conclusionem primam primi articuli

Conclusio prima: "principium simpliciter primum est".

725 Contra: nullum est principium simpliciter primum, igitur conclusio falsa.

Antecedens probatur, quia nullum est principium simpliciter ultimum, igitur nullum est principium simpliciter primum.

Consequencia tenet, quia negacio uno correlativorum negat et reliquum.

730 Antecedens patet, quia alias daretur ultimum causatum et ita potencia Dei ad extra productiva foret illo terminata, quod est falsum.

Item, nullum est simpliciter primum principiatum, igitur nullum est principium simpliciter primum.

Consequencia tenet ut prius.

735 Antecedens probatur, quia maxime illud foret ens transcendens; sed contra: creacio quevis est prius causatum quam ens transcendens; igitur etc.

Item, si principium simpliciter primum esset, illud foret Deus.

740 Falsitas patet, quia Deus nec est principium simpliciter primum essendi (cum ens sit prius Deo, similiter 'Deus vel non-Deus' est prius Deo nunc secundum rationem, igitur etc.), nec est principium cognoscendi (cum intellectus noster habet se ad ipsum cognoscendum, sicut oculus nocticoracis ad lumen solis intue-
ndum, ut dicitur 2° *Methaphisice*); etiam Deus non est veritas complexa indemonstrabilis et per se nota; igitur non est principium cognoscendi.

Consequencia tenet: negata diffinitione, negatur diffinitum.

Antecedens de se est manifestum, igitur etc.

745 **<Contra correlarium secundum conclusionis prime articuli primi>**

| "Principium simpliciter primum est essentialiter perfectissimum".

L 6r

750 Contra: aggregatum ex principio simpliciter primo et mundo est essentialiter perfectius principio simpliciter primo, cum tantundem perfectionis essentialis in se includat sicut principium simpliciter primum et amplius, ut notum est; igitur correlarium falsum.

<Contra conclusionem secundam articuli primi>

Conclusio secunda: "primum principium non est causa accidentalium rerum universi". {...}

724 Conclusio prima] Cf. *supra*, l. 184/185. 741 ut ... *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, II, cap. 1, 993b9–11, p. 43, ll. 12–14; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 35, p. 118. 746 Principium ... perfectissimum] Cf. *supra*, ll. 194/195. 752 Conclusio secunda] Cf. *supra*, ll. 200.

723 Contra ... articuli] *in marg. L* 744 igitur etc.] *fortasse a. m. L* 746 Principium ... perfectissimum] *correlarium secundum scrips. in marg. L* 752 Conclusio secunda] *conclusio secunda scrips. in marg. L*

Consequencia tenet ex quid nominis 'cause accidentalis', ut videtur.

755 Antecedens probatur, quia primum principium libere contradictorie causat
encia universi, cum possit ea non causare; igitur antecedens verum.

(Contra conclusionem tertiam articuli primi)

"Tantum unum est summum bonum".

Contra: tunc sequitur quod tantum unum esset simpliciter infinitum bonum.

760 Consequens est falsum.

Falsitas probatur, quia quodlibet ens est suis differentiis seu sua differentia in esse limitatum; eiam summum bonum essentialiter differt a quolibet alio (summum enim bonum est in certis differentiis limitatum, puta: summa sapiencia, summa potencia et summa bonitate, et sic de aliis), ymmo cum 'finitum' vel 'infinitum' sunt differentie entis, summum bonum est necessario altera illarum in esse limitatum; ymmo summum bonum est differentiis predicamenti substantie in esse limitatum (summum enim bonum est substantia incorporea et rationalis qua nichil melius potest excogitari etc.): ecce 'incorporeum' et 'rationale' limitant summum bonum.

770 Item, melius est in universo plura esse summa bona quam tantum unum, igitur non tantum unum est summum bonum.

Antecedens patet, quia bonum de quanto communius de tanto melius et divinius, primo *Ethicorum*.

775 Item, summum bonum est universale, quia est Deus, ergo aptum est esse in pluribus, et per consequens potest esse sine multiplicari in pluribus; et cum in eternis posse et esse non differunt, ut dicitur 3° *Physicorum*, sequitur quod summum bonum actualiter est in pluribus multiplicatum, et per consequens plura sunt summa bona.

780 Item, non est necesse tantum unum esse summum bonum, igitur conclusio falsa.

Antecedens verum. Probatur sic, quia sit A summum bonum, tunc arguitur sic: possibile est alterum ab A esse summum bonum et tale non potest incipere esse, igitur de actu est alterum summum bonum ab A, igitur non est necesse tantum unum esse summum bonum.

785 Consequencia tenet ex hoc, quia omne possibile esse quod non potest incipere esse ab eterno fuit, est et erit.

758 Tantum ... bonum] Cf. *supra*, l. 225. 773 primo *Ethicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Ethica Nicomachea*, I, cap. 1, 1094b7-10; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 5, p. 233. 776 3° *Physicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, III, cap. 3, 203b30; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 103, p. 148.

758 Tantum ... bonum] conclusio tertia *scrips. in marg. L* 759 Contra] contra *scrips. in marg. L*
765 illarum] *scripsi*; illorum *L* 782 et ... esse²] secunda pars antecedentis *scrips. in marg. L*

790 Secunda pars antecedentis probatur facilliter, quia B summum bonum nec potest incipere esse a se ipso – eo quod nichil ducit se ipsum de non esse ad esse, ut patet 9° *Methaphisice* –, nec ab A B potest incipere habere esse, quia tunc A foret perfectius bonum quam B et sic B non esset summum bonum; nec potest incipere habere esse ab aliquo alio, eo quod tunc neutrum illorum – nec A, nec B – foret summum bonum.

795 Prima pars antecedentis probatur sic: nec repugnat ipsi A esse B, nec toti universo, nec alicui parti vel partibus universi, nec B sibi ipsi repugnaret, igitur possibile est alterum ab A esse summum bonum. Quod autem B non repugnat A probatur, quia non repugnat sub eadem specie esse duo individua essentialiter eque perfecta, ut patet in singulis speciebus universi, igitur B nullam haberet repugnanciam cum A, nec econtra.

800 Si dicitis quod non est simile in proposito et in aliis speciebus universi, quia superhabundancia convenit uni soli, ut patet 4° *Topicorum* – sed contra: si B summum bonum repugnaret ipsi A summo bono, tunc econtra A repugnaret ipsi B, si esset, quia quodlibet illorum esset eque perfectum. Vel igitur repugnancia inest A summo bono a natura sua essentiali et specifica, vel a proprietate individuali, vel ab aliquo accidentali. Non primum, quia nullum individuum potest repugnare
805 alteri individuo eiusdem speciei in natura sua specifica, cum species sit equaliter secundum unam rationem participata ab omnibus individuis, ut dicit Porphyrius; nec potest dici tertium, cum nullum accidentale cadat in summum bonum, ut patet 12° *Methaphisice*; nec potest poni secundum, quia tunc A summum bonum de facto repugnaret sibi ipsi et toti universo, et per consequens non esset in uni-
810 verso.

815 Probatur consequencia, quia sicut ipsum B ex sua proprietate individuali repugnat ipsi A et toti universo, ita econtra ipsum A repugnat ipsi B et toti universo, quia quodlibet illorum esset si esset essentialiter summum bonum, et per consequens sicut B non est nec potest esse, propter repugnanciam sumptam a proprietate individuali, sic A conformi ratione non est nec potest esse, et ita nullum summum bonum est; et per vos 'aliquid summum bonum est' est contradicchio formalis aut oportet plura summa bona esse.

820 Si vero dixeritis quod A summum bonum illam repugnanciam | nec habet a *L 6v* natura essentiali et specifica, nec a proprietate individuali, nec (ab) aliquo alio; sed quia B omnino frustra et ociosum esset in universo, ideo ipsum non est – sed contra: multa sunt frustra in rerum natura et ociosa, ut sunt monstruositates et alii defectus, et similiter potencie et aptitudines que nunquam reducentur ad actum, que omnia necessario est esse secundum naturam, igitur solucio nulla.

789 9° *Methaphisice*] Fortasse ARISTOTELES, *Metaphysica*, IX, cap. 8, 1049b10 - 1050a3; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 152, p. 152. 799/800 non ... soli] Cf. *supra*, ll. 231/234. 800 ut ... *Topicorum*] *Rectius* ARISTOTELES, *Topica*, V, cap. 5, 134b23–24; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 78, p. 327. 806 ut ... Porphyrius] Cf. BOETHIUS, *In Isagogen Porphyrii commenta editio secunda*, V, cap. 19, p. 337, ll. 9–11. 807/808 ut ... *Methaphisice*] Cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 284, p. 139.

825 Si vero dixeritis quod B repugnat A ex impossibilitate simul essendi, sicut
 ‘Socrates currit et Socrates non currit’, et propter hoc B non est – sed contra: sicut
 B propter illam repugnantiam non est, ita a pari diceretur de A quod ipsum propter
 dictam repugnantiam non est, quia A non est minoris repugnantie quam B, si B
 esset.

830 Et contra probacionem conclusionis non sequitur ‘hoc est summe ens, igitur
 hoc est summe unum et summe simplex’, quia denotato aggregato ex omnibus
 rebus universi non sequitur ‘hoc est magis ens quam punctus, instans vel instantia,
 igitur est magis unum et magis simplex quam instantia’.

Consequens falsum.

Simile est in ⟨...⟩ probacione.

835 Et ponitis pro confirmatione conclusionis: “si essent duo summa bona, vel
 unum dependet ab alio, vel non”.

840 Diceretur uno modo quod non, sed quod ex natura rei sic essent conformia
 intelligendo, volendo, producendo et conservando encia universi, et presertim
 quod forent mutuo inter se caritativa quod quidquid vellet unum illorum vellet et
 alterum, nec in hoc unum illorum dependet ab alio. Aut alio modo diceretur quod
 non oportet, si A potest producere C, quod ergo et B potest, quia quodlibet
 illorum esset potens solum super possibilis ab ipso produci in virtute propria, et
 inpotens esset ad effectus alterius producendo, velud homo inpertinens est ut
 producat effectus proprios ignis vel plante, vel econtra. Nec ex hoc sequitur quod
 845 alterum illorum non esset Deus vel quod non esset omnipotens, quia non ex hoc
 dicitur esse aliquid omnipotens quia super omnia habet posse, sed quia potest
 omnia que sub ipsius potestate et virtute propria cadunt; igitur confirmacio vestra
 nulla.

850 Item, esse plura summa bona est de perfeccione universi, igitur plura summa
 bona sunt ponenda.

Consequencia nota est.

Assumptum probatur, quia naturaliter generare vel producere sibi simile in
 natura est de perfeccione universi, ut patet 2° *De anima*, cum per hoc conservantur
 in esse species rerum universi; igitur hoc est summo bono attribuendum.

855 Consequencia tenet, quia predicamenta que perfeccionem includunt primo
 enti certissime sunt attribuenda, ex 12° *Methaphisice*, igitur summum bonum potest
 sibi simile producere in natura; ergo possunt esse plura summa bona, et per conse-
 quens de facto sunt plura summa bona, cum in eternis posse et esse non differunt,
 3° *Phisicorum*.

829 contra ... conclusionis] Cf. *supra*, ll. 234/235. 835 pro ... conclusionis] Cf. *supra*, ll. 234/235.
 853 ut ... anima] Cf. ARISTOTELES, *De anima*, II, cap. 4, 415a26 - b1, p. 83, ll. 63-65. 856 ex ...
 Methaphisice] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII, cap. 7, 1072b28-29. 859 3° Phisicorum]
 Cf. ARISTOTELES, *Physica*, III, cap. 3, 203b30; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 103, p. 148.

826 A] *B praem. et del. L* 834 ⟨...⟩ *lacunam fere 9 litt. reliq. L*

860 Item, Deus est summum bonum et totum universum est eciam summum bonum, cum sit simplex perfectum, et unum non est reliquum; igitur de facto sunt duo summa bona.

Prima pars antecedentis nota est.

865 Secunda pars patet, quia totum universum includit omnem perfeccionem, igitur est infinitum bonum, et per consequens est summum bonum.

Tercia pars de se est manifesta.

870 Confirmatur: Deus est summum bonum et Deus cum universo eciam est summum bonum eo quod tali aggregato nichil melius potest excogitari, et unum non est reliquum; igitur de facto sunt duo summa bona, et per consequens conclusio est falsa.

Item, plures – ymmo infinite – sunt veritates quoad nos simpliciter necessarie et eterne, igitur infinita sunt summa bona quoad nos.

Consequencia tenet a convertibili, cum omnis veritas simpliciter necessaria et eterna est Deus, et per consequens summum bonum.

875 Antecedens patet de veritatibus necessariis et de veritatibus in quibus posse logicum sive posse rationis predicatur, ut sunt tales: 'nullus Deus est lapis', 'nullus Deus est lignum', et sic de aliis, et tales: 'Antichristus potest esse', 'Antichristus potest non currere', et sic de aliis.

Item, plura sunt optima bona, igitur plura sunt summa bona.

880 Antecedens verum. Probat, quia plures sunt felicitates in genere vel in specie, cum quedam est obiectiva, quedam formalis, ergo plura sunt optima bona, cum tam felicitas formalis quam eciam obiectiva ponuntur esse optima bona, ut patet primo *Ethicorum*.

885 Item, sequitur bene 'quidquid esset si plures Dii essent (quod) nunc est'; sed duo summa bona essent si duo Dii essent; igitur duo summa bona nunc sunt.

Consequencia tenet in DARI.

Minor est necessaria.

Et maior patet per exponentes, quia aliquid esset si plures Dii essent quod nunc est; et nichil esset si | plures Dii essent quin illud nunc est; igitur etc. L 7r

890 Item, nullum est summum bonum, igitur conclusio falsa.

Assumptum probatur: nullum est simpliciter infinitum, igitur nullum est summum bonum.

Assumptum probatur, quia si est aliquid simpliciter infinitum bonum, tunc nullum est malum in universo, nec nature nec moris.

882 / 883 ut ... *Ethicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Ethica Nicomachea*, I, cap. 6, 1098a15–17; cf. MATTHIAS DE KNIN, *Utrum vera felicitas creature rationalis sit status omnium bonorum agregacione perfectus*, p. 45, ll. 20–26.

860 est²] *scripsi*; et L

895 Consequens verum.

Consequencia tenet per argumentum Philosophi, 3° *Phisicorum*, a simili. Nam, sicut arguit Philosophus, si esset aliquod simplex corpus infinitum, ipsum omnia alia corpora destrueret; eciam sicut, si esset lux simpliciter infinita, omnem tenebram tolleret, similiter si foret infinita caliditas, omnem frigiditatem auferret in universo, sic in proposito; sed etc.

(Contra conclusionem primam articuli secundi)

Conclusio prima: “summum bonum maxime et verissime est”.

Contra: aliquid aliud ita vere, ita fixe et firme est sicut summum bonum quia veritas primi principii complexi, ut ‘quodlibet est vel non est’, ‘nichil simul est et non est’; cum talis veritas sit simpliciter necessaria et eterna, igitur conclusio falsa.

Eciam illa veritas est que non preterit nec potest preterire, nec est futura nec potest esse futura, igitur maxime et verissime est.

Consequencia tenet per vestram probacionem.

Et antecedens de se est manifestum.

910 **(Contra conclusionem secundam articuli secundi)**

Conclusio secunda: “summum bonum est simplex et inmutabile”.

Contra primam partem conclusionis vide argumenta in illa questione ‘Utrum inter omnia encia universi tantum primum ens est summe simplex’.

Contra secundam partem: summum bonum est materiale, igitur conclusio falsa.

Antecedens verum. Probat, quia summum bonum in genere cause efficientis movet cuncta alia a se, igitur movetur a fine gracia cuius movet.

Consequencia tenet ex 2° *Phisicorum*, ubi dicitur: finis movet efficientem.

Similiter, summum bonum intelligit omnia, igitur movetur ab omnibus.

920 Consequencia tenet ex 3° *De anima*, ubi dicitur quod intellectus movetur ab intelligibili.

Antecedens verum: patet ex 12° *Methaphisice*.

Item, summum bonum est generabile, igitur summum bonum est mutabile.

896 3° *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, III, cap. 5, 204b20–29, pp. 117, l. 14 - 118, l. 7.
 902 Conclusio prima] Cf. *supra*, l. 280. 911 Conclusio secunda] Cf. *supra*, l. 297. 912/913 vide ... simplex] Cf. MATTHIAS DE KNIN, *Utrum inter omnia encia universi tantum primum ens sit ens summe simplex*, L, fols 70r, l. 22 - 71r, l. 16. 918 2° *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, II, cap. 3, 195a9–11; cf. ID., *De generatione et corruptione*, I, cap. 7, 324b14–15. 920 ex ... anima] Cf. ARISTOTELES, *De anima*, III, cap. 4, 429a10–18, p. 177, ll. 73–77; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 137, p. 185. 922 ex ... *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII, cap. 9, 1074b23–24.

902 Conclusio prima] conclusio prima secundi articuli *scrips. in marg. L* 911 Conclusio secunda] conclusio secunda *scrips. in marg. L*

Consequencia tenet.

925 Antecedens probatur, quia summum bonum est vivens optimum, ut patet 12°
Methaphisice; sed naturalissimum et delectabilissimum operum in viventibus est
 generare sibi simile in natura, ut patet 2° *De anima*; igitur summum bonum potest
 generare sibi simile in natura; sed impossibile est tale genitum foret, nisi ipsum sit
 summum bonum; igitur summum bonum est generabile, quod erat probandum.

930 Confirmatur: summum bonum est preter omnium creaturarum, generans crea-
 turas ad extra generatione equivoca; ergo generat ad intra generatione univoca,
 cum generatio univoca est magis predicatum perfectionale quam generatio equi-
 voca, igitur potius Deo est attribuendum, ex 12° *Methaphisice*, sicut impossibile est
 vivens optimum generare univoce ad intra nisi generet sibi par genitum in natura,
 935 quod necessario oportet poni summum bonum distinctum a generante; igitur
 summum bonum est generabile.

Item, summum bonum est alterabile, igitur summum bonum est mutabile.

Consequencia tenet ab inferiori ad superius.

940 Assumptum probatur sic: summum bonum continue aliter et aliter se habet,
 igitur alteratur, et per consequens est alterabile.

Assumptum probatur, quia pro quolibet instanti aliter se habet, cum in hoc
 instanti ipse conservat hoc instans et immediate post hoc non conservabit presens
 instans; similiter, quodlibet futurum conservabit et nunc non conservat, et quodli-
 bet preteritum conservavit et nunc non conservat nec conservabit; igitur continue
 945 aliter et aliter se habet.

Item, de summo bono verificantur duo contradictoria successive, igitur sum-
 mum bonum est mutabile.

Assumptum probatur, quia summum bonum nunc producit Petrum et post
 hoc non producit Petrum, igitur etc.

950 Si dicis quod summum bonum ibi non mutatur, contra volo quod summum
 bonum nunc non diligit Socratem propter obmissionem precepti, et quod imme-
 diate ante hoc dilexit Socratem; tunc summum bonum transit successive de con-
 tradictorio in contradictorium sine mutacione Socratis; ergo ipsum summum
 bonum mutatur, cum impossibile est fieri transitum talem sine mutacione.

955 Item, summum bonum est mobile localiter, igitur summum bonum est
 mutabile.

Consequencia nota est.

925/926 ut ... *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII, cap. 7, 1072b28–29; cf. IOHANNES
 HUS, *Super IV Sententiarum*, II, d. 8, 3, p. 230, ll. 29–31. 927 ut ... *anima*] Cf. ARISTOTELES, *De anima*,
 II, cap. 4, 415a26 – b1, p. 83, ll. 63–65. 933 12° *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, XII,
 cap. 7, 1072b28–29.

937 Item] probatur quod summum bonum est mutabile *scrips. in marg. L*

Antecedens probatur, quia primus motor, qui est summum bonum, est in aliquo certo situ ipsius universi ut in circumferencia celi, ut voluit Commentator, 8° *Phisicorum*; sed certum est quod potest esse in alio situ, ymmo ubique; igitur primus motor est mobilis localiter.

Consequencia tenet, quia ex nullo alio dicimus aliquid localiter moveri nisi quod secundum prius et posterius est in alio et alio loco.

Item, illud est mobile localiter, quod acquirit locum vel situm quem prius non habuit; sed summum bonum acquisivit locum seu situm tocuis mundi quem prius non habuit, cum ante creacionem mundi non fuit in situ aut loco istius | tocuis *L 7v* mundi; igitur summum bonum est mobile localiter.

Consequencia tenet ex quid nominis ‘moveri localiter’.

Item, summum bonum de novo acquisivit multas reales perfecciones sibi formaliter inexistentes, igitur summum bonum erat mobile.

Consequencia tenet ex terminis.

Assumptum probatur, quia summum bonum ex creacione acquisivit quod sit universi princeps, rex mundi huius sensibilis, motor celi, creator et conservator omnium citra se existencium; et constat quod tales perfecciones sunt plus reales quam dominium vel regnum creature, et tales sunt in eo existentes; igitur antecedens verum. Ymmo, summum bonum continue acquisivit multas perfecciones per continuam produccionem instancium, et creacionem spirituum humanorum et per produccionem graciaram gratum faciencium sibi mentes humanas, igitur etc.

Confirmatur per illud “omnibus enim mobilibus mobilior est sapiencia”, que sapiencia est summum et optimum bonum, ut dicitur.

Confirmatur secundo: motis nobis moventur omnia que in nobis sunt, 8° *Phisicorum*; sed summum bonum est in nobis, cum sit nedum ubique – hoc est, in omni loco aut situ –, sed eciam est in quolibet gradu essendi per essenciam, presenciam et potenciam; ergo motis nobis summum bonum movetur in nobis, et per consequens summum bonum est mobile.

Confirmatur tercio: sicut in minori mundo, qui est homo, anima movendo corpus movetur ad motum corporis, sic in maiori mundo summum bonum, sive Deus, movendo celum movetur ad motum celi.

Consequencia tenet per convenientem similitudinem, et similiter antecedens. Etiam si summum bonum moveret totum mundum motu recto versus oriens, movetur cum mundo per accidens saltem, igitur etc.

959/960 Commentator ... Phisicorum] *Rectius* AVERROES, In *Aristotelis Physica*, IV, comm. 43, fol. 142G-H. 980 omnibus ... sapiencia] Cf. *Sap.* 7, 24. 982 8° Phisicorum] *Rectius* ARISTOTELES, *Topica*, II, cap. 7, 113a29–30; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 31, p. 324.

968 moveri] movi *L*

Item, omne movens movetur; sed summum bonum est movens; igitur summum bonum movetur.

995 Maior patet quia nichil dat quod non habet; sed omne movens dat motum passive dictum; igitur habet eum, et per consequens movetur.

Secundo alias probatur, quia secundum aliam mocionem potest se ipsum movere, cum magis propinquum est sibi ipsi quam aliis.

1000 Tercio nullum est inconveniens ut summum bonum moveatur, cum moveri est predicatum plus perfectionale quam quiescere eo quod "quies est privatio motus".

(Contra conclusionem terciam articuli secundi)

"Tantum unum est simplex et inmutabile".

Contra primam partem conclusionis: plura sunt simplicia, igitur etc.

1005 Antecedens patet de unitate, puncto, instanti, momento, generalissimo, differentiis, materia, forma, intelligencia, et sic de aliis multis que communia ponuntur a philosophis fore simplicia partibus carencia; et specialiter de spiritu rationali creatura est instancia, qui ad ymaginem et similitudinem summi boni est factus; igitur conclusio falsa.

Contra secundam partem conclusionis: plura sunt inmutabilia, igitur (etc.).

1010 Antecedens probatur, quia per Commentatorem ens in pura potencia nec movet nec movetur, ymmo nec est mobile, cum secundum Commentatorem motus debet esse perfectio entis in actu; similiter, cum forma quelibet consistat in simplici et invariabili essentia, non est materialis, ut dicit Auctor *Sex principiorum*; igitur conclusio quoad secundam partem est falsa.

1015 **(Contra suppositionem primam articuli tercii)**

"Creare est de puro esse intelligibili ad extra causatum de nichilo in effectu producere".

Contra: illa suppositio implicat repugnantiam, igitur non est vera.

1020 Assumptum probatur, quia purum esse intelligibile est dependens, cum non sit formaliter Deus, ergo est aliquid in effectu, et per consequens creare ad extra tantum non est ipsum de nichilo in effectu producere.

Confirmatur: nullum est purum esse intelligibile in mente divina, igitur suppositio presupponit falsum, et per consequens ipsa est falsa.

1000 quies ... motus] Cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 161, p. 153. 1010 per Commentatorem] Cf. AVERROES, *In Aristotelis Physica*, III, comm. 14, fol. 91B-D. 1011 secundum Commentatorem] Cf. AVERROES, *In Aristotelis Physica*, III, comm. 15, fol. 91F-I. 1013 ut ... principiorum] PSEUDO-GILBERTUS PORRETANUS, *Liber sex principiorum*, 1, 1, p. 35, ll. 3-4; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 1, p. 306. 1016/1017 Creare ... producere] Cf. *supra*, ll. 366/367.

997 secundum] *scripsi*; quod L 1002 Tantum ... inmutabile] conclusio tertia secundi articuli *scrips. in marg. L* 1016/1017 Creare ... producere] *tercius articulus scrips. in marg. L*

1025 Assumptum probatur, quia si aliquod esset purum esse intelligibile in mente divina, tale solum et nude esset esse intelligibile, ergo non foret essentia divina realissima, quod est contra illud commune verbum: “quidquid eternaliter est in Deo est Deus”.

(Contra notabile secundum articuli tercii)

1030 Ponitis in secundo notabili quod creatura non potest cadere in nichilum, nisi Deus non sit. Ideo ponitis quod impossibile est creatura cadere in nichilum seu anichilari.

Contra: Deus libere contradictorie creavit et conservat quamlibet creaturam, igitur libere contradictorie potest eam destruere seu anichilare.

1035 Consequencia tenet, quia non magis nec minus difficile est sibi rem anichilare et destruere sicut creare et in esse conservare.

Confirmatur: facilius est destruere quam anichilare, ut patet primo *Priorum*; ideo facilius est destruere et anichilare rem quam creare aut conservare, et per consequens, sine repugnancia alicuius contradiccionis, creatura potest cadere in nichilum seu anichilari.

1040 **(Contra conclusionem primam articuli tercii)**

“Summum bonum mundum sensibilem creavit”.

Contra: mundus sensibilis fuit ab eterno, igitur conclusio falsa.

1045 Antecedens probatur, quia vel summum bonum ab eterno voluit mundum sensibilem esse, vel non. Si primum, | tunc ab eterno mundus sensibilis erat, igitur L 8r summum bonum mundum sensibilem non creavit, cum repugnet creature ab eterno esse. Si autem summum bonum ab eterno noluit mundum sensibilem esse, vel igitur potuit ab eterno mundum sensibilem esse, vel non potuit. Si potuit et ab eterno noluit mundum sensibilem esse, tunc summum bonum fuisset invidum, quod est falsum et contra Platonem, in *Timeo* dicentem quod a summo bono 1050 “longe relegata est invidia”. Si autem summum bonum non potuit ab eterno velle mundum sensibilem esse, tunc summum bonum erat inpotens, quod nequaquam optimo bono summe potenti est attribuendum.

Confirmatur: tempus fuit ab eterno, igitur et mundus sensibilis.

1026/1027 quidquid...Deus] Cf. L. O. NIELSEN, *Theology and Philosophy in the Twelfth Century*, Leiden 1982, p. 60, n. 96; L. VALENTE, “Alla ricerca dell’autorità perduta: ‘quidquid est in deo, deus est’”, *Medioevo* 25 (1999–2000), pp. 713–738. 1029 Ponitis...notabili] Cf. *supra*, ll. 396/398. 1030 ponitis] Cf. *supra*, ll. 387/390. 1036 primo *Priorum*] Cf. ARISTOTELES, *Analytica Priora*, I, cap. 26, 43a14–15. 1041 Summum... creavit] Cf. *supra*, ll. 410/411. 1049/1050 Platonem... invidia] Cf. PLATO, *Timaeus*, pars 1, 29E1–2, p. 22, ll. 18–19; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 7, p. 297.

1026 verbum] *scripsi*; verum L 1034 quia] non *praem. et del. L* 1041 Summum... creavit] conclusio prima *scrips. in marg. L*

1055 Consequencia tenet, quia accidens proprium non potest precedere in esse suum subiectum.

Antecedens probatur, quia non datur primum instans temporis, cum quodlibet instans sit finis preteriti et initium futuri, ut patet 8° *Phisicorum*.

Item, si tempus non fuisset ab eterno, tunc tempus incepit esse.

1060 Consequens est falsum, ut patet per exponentes. Nam si exponitur 'tempus tunc erat – demonstrato per vos primo instanti – et immediate ante hoc non fuit', responsio illa est falsa, quia ponit immediate instans precedens primum instans mundi, igitur etc.

⟨Contra conclusionem secundam articuli tercii⟩

1065 "Solum summum bonum est creator singulorum encium universi".

Contra: tunc sequitur quod summum bonum est creator singulorum encium universi ab exclusiva ad eius preiacentem, ergo est creator primi creati, quod secundum Auctorem *Libri de causis* est ens transcendens sive esse.

1070 Consequens est falsum, quia tunc passiva creacio foret subiective et informativae in ipso transcendente, cum omnis motus est subiective et informativae in suo mobili, ut patet 3° *Phisicorum*.

Ex quo sequitur quod subiectum predicaretur essentialiter et formaliter de suo accidente quia ens de creacione passiva, cum essentialiter et formaliter creacio passiva entis est ens.

1075 Consequens est falsum, cum a pari albedo essentialiter et formaliter esset Socrates albus; etiam sequitur quod pars subiectiva foret accidens sui totius universalis quia creacio passiva entis, quod iterum est falsum, cum a pari Socrates esset accidens humane speciei; igitur conclusio est falsa. Etiam accidens foret prius suo subiecto, contra 7^m *Methaphisice*.

⟨Contra primam partem conclusionis tercie articuli tercii⟩

1080 "Quamvis summum bonum est creator singulorum encium universi, non tamen (nunc) creat summum bonum singula encia universi".

Contra primam partem conclusionis: summum bonum non est creator singulorum encium universi, igitur conclusio falsa.

1057 ut ... *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, VIII, cap. 1, 251b19–23. 1064 Solum ... universi] Cf. *supra*, ll. 452. 1067 secundum ... *causis*] Cf. PSEUDO-ARISTOTELES, *Liber de causis*, prop. 4, 37, p. 142. 1070 ut ... *Phisicorum*] Cf. ARISTOTELES, *Physica*, III, cap. 3, 202b5–22; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 101, p. 148. 1078 7^m *Methaphisice*] Cf. ARISTOTELES, *Metaphysica*, VII, cap. 6, 1031b22–24; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no. 168, p. 129. 1080/1081 Quamvis ... universi] Cf. *supra*, ll. 470/471.

1064 Solum ... universi] conclusio secunda *scrips. in marg. L* 1080/1081 Quamvis ... universi] tercia conclusio *scrips. in marg. L*

1085 Assumptum probatur, quia nullum individuum nec aliqua species, ymmo nichil citra ens transcendens, potest a summo bono creari, igitur summum bonum non est creator singulorum encium universi.

Consequencia nota est.

1090 Antecedens probatur, quia omne creari est fieri ex nichilo; sed necesse est omne individuum vel (speciem) factam fieri ex genere tamquam ex materia et differencia tamquam ex forma, et per consequens ex aliquo; igitur necesse est omne individuum vel speciem factam non creari.

Maior patet ex quid nominis 'creari'.

1095 Minor patet ponenti universalialia a parte rei et testatur Commentator, 8° *Metaphisice*, commento 56°: "Si voluerimus", inquit, "diffinire quamcunque substanciam, inducemus genus quod est quasi materia et differenciam, quasi forma. Illa", inquit, "sunt ex quibus constituitur diffinitum". Cum ergo omne tale genus et differencia est creatura ex qua quecunque species vel individuum componitur inferius, sequitur quod nullum tale creatur, cum repugnantiam implicet aliquid ex nichilo fieri et tamen fieri ex aliquo; similiter arguitur de quolibet generalissimo quod non fit ex nichilo, cum presupponat ens transcendens ut causam sui essencialem; igitur nullum generalissimum poterit creari.

Item, omne individuum substancie divisibile sit ex suis partibus quantitativis ut materiali principio; sed nulle tales partes sunt nichil; ergo nulla talis substancia fit ex nichilo, et per consequens nulla talis substancia est creata.

1105 Assumptum patet ex hoc, quod omne tale constat causaliter ex suis partibus, ex quibus natura ipsum constituit, que sunt naturaliter priores quam suum compositum; et quod tales partes sunt causa materialis sui compositi patet ex hoc, quia non sunt causa formalis, nec finalis, neque causa agens. Ideo, cum sint causa intrinseca ex qua totum componitur, sicut domus ex lapidibus et lignis, et ceteris que philosophi ponunt causas materiales, sequitur intentum.

Item, omne compositum naturale fit ex materia et forma substanciali materiali, ergo non fit ex nichilo, et per consequens nullum tale compositum est creatura, sed factura sive genitura.

1115 Confirmatur: eadem res, ut est substancia materialis, est diversis compositionibus composita (ut puta: quidditative, ⟨ut⟩ ex genere ⟨et⟩ differencia vel differenciis; qualitative, ut ex materia et forma; et quantitative, ut ex partibus quantitativis); et quot sunt compositiones in tali substancia, tot sunt ipsius facciones quarum nulla

1084/1099 nullum ... aliquo] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De universalibus*, cap. 12, pp. 289, l. 396 - 290, l. 413. 1093/1096 Commentator ... diffinitum] *Rectius* AVERROES, *In Aristotelis Metaphysica*, VIII, comm. 6, fol. 214E; cf. IOHANNES WYCLIF, *De universalibus*, 12, p. 290, l. 404. 1102/1110 Item ... intentum] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De universalibus*, cap. 12, pp. 290, l. 415 - 291, l. 429. 1116/1118 et³ ... compositio] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De universalibus*, cap. 12, p. 291, ll. 432-435.

1097 creatura] *scripsi cum Wyclif*; causa L

est creatio, cum quelibet talis faccio fit ex materia presupposita conposicio, igitur etc.

1120 | Item, videtur quod nichil potest simpliciter creari, quia nichil potest fieri nisi L 8v
fiat ex Deo et rationibus exemplaribus eternis, et per consequens non ex nichilo.

Assumptum patet per vas veritatis et doctorem gentium, *Ad Romanos*, 7: “ex ipso, et per ipsum et in ipso sunt omnia”. Si ergo ex ipso, tunc ex summe aliquo, et per consequens non ex nichilo fit aliquid.

1125 Confirmatur de posse: nam, si aliquid fit, tunc presupponitur quod ipsum
potest fieri, quod posse est prius natura quam faccio actualis; et illud posse, cum
sit causa tam necessaria, non potest poni alia quam causa materialis; ergo impossi-
bile est aliquid fieri nisi fiat ex causa materiali. Et cum hoc posse non creatur,
sequitur quod impossibile est aliquid creari. Non enim possibile est summum
1130 bonum sive Deum quidquam efficere nisi ex hoc quod potest, scit et vlt illud
efficere.

Item, summum bonum aut est creator singulorum encium universi simul et
semel, aut vicissim et successive. Si dixeritis quod simul et semel in primo instanti
mundi in ente transcendente summum bonum creavit singula encia universi, tunc
1135 sequitur quod nullam rem post primum instans mundi summum bonum creasset.

Consequens falsum, cum infiniti quoad nos spiritus racionales humani post
primum instans mundi a summo bono sunt creati.

Eciam sequitur ex hoc, quod singula genera, species et individua encium
universi prius habeant esse creatum quam habeant suos gradus essendi essenciales
1140 creatos.

Consequens falsum, ut implicet <contradiccionem>.

Consequencia probatur, quia prius habent esse creatum in transcendente quam
habeant suos gradus essendi essenciales, cum tales de necessitate habeant post
transcendens, aut oportet dici quod in transcendente a principio mundi singula
1145 genera, species et individua habent gradus essendi essenciales creatos per prius et
posterius; quorum utrumque est falsum, igitur etc.

Eciam sequitur quod anima intellectiva non infundendo crearetur, nec [in]
creando infunderetur, quod est contra Augustinum et alios doctores.

Eciam sequitur quod non forent 6 dies successive creandi res universi
1150 assignandi.

Consequens contra librum *Genesis* seu de mundi creacione.

Et consequencia probatur per vos: simul creata sunt singula encia universi.

1120 / 1131 Item ... efficere] Cf. IOHANNES WYCLIF, *De universalibus*, cap. 12, pp. 291, l. 437 – 292, l. 435.

1122 Ad ... 7] *Rectius Rm.* 11, 36. 1148 contra ... doctores] Cf. PSEUDO-AUGUSTINUS, *De spiritu et anima*, 48, col. 814; cf. PETRUS LOMBARDUS, *Sententiae in IV libris distinctae*, II, d. 17, 2, p. 412.

1151 librum *Genesis*] Cf. *Gn.* 1, 1–31. 1152 Et ... vos] Cf. *supra*, ll. 482 / 484.

1136 quoad nos] *suppl. s. l. L* 1149 forent] *corr. ex forens L*

Si autem dicitis quod summum bonum vicissim et successive creat singula
 encia universi, est contra librum *Ecclesiastici*, 18, ubi dicitur: “Qui vivit in eternum
 1155 creavit omnia simul”.

Eciam, summum bonum omnia in primo instanti mundi secundum essenciam
 materialem vel immaterialem creavit, igitur non creat singula encia universi vicis-
 sim et successive.

Consequencia nota est.

1160 Assumptum patet, quia non ex alio unaqueque creatura dicitur fore creata, nisi
 quia sua essencia materialis vel immaterialis in mundi exordio est creata.

Item, si sic hoc foret, potissime ideo, quia anime intellective vicissim creantur
 in corporibus humanis.

1165 Sed contra: non fiunt ex nichilo, sed ex transcendente genere, et differentiis et
 sua specie, igitur responsio nulla.

Item, vel unumquodque individuum creatur una creacione vel pluribus; non
 una, cum alia creacione creatur in transcendente, alia in genere, alia in specie, alia
 in esse materiali; nec pluribus, quia unica creacione sufficientissime dicitur esse
 creatura, igitur alie superfluunt.

1170 Item, creacio passiva, cum sit accidens, presupponit subiectum, et non aliud
 nisi creatum, cum ipsum denominat; ergo subiectum creatum est prius natura
 quam creacio passiva; et cum tale subiectum non habet existenciam naturalem
 prius quam sit creatura, et per consequens ipsum creatur, et sic sequitur quod
 1175 aliquid crearetur sine creacione passiva, quod est contradiccion, vel sequitur quod
 est processus in infinitum in talibus creacionibus passivis, quod est iterum impossi-
 bile. Nam, si creatur ante dictam creacionem quam subiectat, tunc aliqua creacione
 creatur ante dictam creacionem; et idem est argumentum de illa causacione, et sic
 in infinitum.

1180 Item, summum bonum non est creator singulorum encium universi, quia non
 maliciarum moralium eo quod tunc ab optimo bono possent produci effectus
 inhonesti et mali moraliter, quod est impossibile eo quod tales effectus non
 possunt gerere similitudinem summi boni seu prime cause. Eciam si summum
 bonum conproduceret actum moraliter malum, tunc voluntas creata non a se origi-
 nabitur, nec ex se inchoative, nec per se completive libere contradictorie produce-
 1185 ret actum moraliter malum, sed foret mota, ymmo necessitata a summo bono,
 quod est causa suprema, et sic non libere contradictorie produceret talem
 actum; et per consequens quelibet voluntas creata foret excusabilis a peccato, et ita

1154 librum ... 18] Cf. *Eccli.* 18, 1.

1154 *Ecclesiastici*] sapiencie *praem.* L 1157 non] *iter.* L 1166 vel!] *iter. et del.* L

1190 quilibet quantumcunque malus moraliter, ymmo prescitus | aut dampnatus, *L* 9r
foret de salvandis, quia quilibet talis, suum peccatum excusando, vere diceret:
“summum bonum primo movit me ad peccandum”; et sic, sicut Adam per Ewam
foret excusatus a crimine, ita ipse per summum bonum, et per consequens nulla
creatura rationalis dampnaretur, quod est error Origeni ascriptus.

1195 Item, voluntas creata producit moris maliciam aut actum involutum moris
malicia (qui nullo modo potest bene fieri, ut est odium Dei aut periurium) quem
summum bonum non potest creare, igitur conclusio est falsa.

Prima pars antecedentis patet in casu.

1200 Secunda probatur, quia summum bonum non potest creare odium sui aut
periurium, cum tunc ipsum posset concurrere ad odium sui, quod repugnat sue
summe bonitati, aut posset aliquod mendacium, ut principalis testis, confirmare,
quod repugnat sue summe veritati.

⟨Contra secundam partem conclusionis tercie articuli tercii⟩

Contra secundam partem conclusionis, in qua dicitur: “Summum bonum nunc
non creat singula encia universi”.

1205 Contra: summum bonum nunc conservat omnia encia universi, ergo summum
bonum nunc creat omnia encia universi.

Consequencia tenet, quia idem sunt creacio summi boni et ipsius conservacio.
Et antecedens est verum, igitur etc.

⟨Contra correlarium secundum conclusionis secunde articuli tercii⟩

1210 Correlarium secundum secunde conclusionis: “omne quod vere est et non est
summum bonum est a summo bono”.

Tunc sic: sed malicia moralis aut actus involutus moris malicia vere est, et non
est summum bonum, igitur est a summo bono.

Consequens est falsum, ergo aliqua premissarum et non minor; igitur maior,
que est vestrum correlarium; igitur correlarium est falsum.

1215 **⟨Contra conclusionem secundam articuli quarti⟩**

Contra conclusionem secundam quarti articuli, in qua dicitur: “Tantum sum-
mum bonum potest conservare singula encia universi”.

Contra: aliquid aliud a Deo potest conservare singula encia universi, igitur con-
clusio falsa.

1202 secundam ... conclusionis] Cf. *supra*, ll. 470 / 471. 1209 / 1210 omne ... bono] Cf. *supra*, ll. 465 / 466. 1216 Contra ... articuli] Cf. *supra*, l. 532.

1192 dampnaretur] *scripsi*; dapnaretur *L* 1209 Correlarium ... conclusionis] correlarium secundum secunde conclusionis *scrips. in marg. L*

1220 Consequencia nota est.

Assumptum probatur, quia singule cause secunde create possunt conservare singula encia universi, sicut et conservant ea, dantes eis esse ad duracionem continue; transcendens enim cum generibus, differentiis et speciebus et aliis causis secundis creatis, tam intrinsecis quam extrinsecis, dant singulis entibus universi esse et duracionem, et per consequens conservant ea in esse; et constat quod dicte cause secunde sunt longe aliud a summo bono, igitur assumptum verum, et per consequens conclusio est falsa.

1225

(Contra conclusionem primam articuli quarti)

1230 Prima conclusio quarti articuli: “Quamvis summum bonum eternaliter statuit conservare singula encia universi, non tamen eternaliter conservavit singula encia universi”.

Contra: prima pars conclusionis est vobis simpliciter dubia, igitur non est ad eam affirmative respondendum.

Consequencia nota est.

1235

Assumptum patet, quia si preter dubium est vobis an summum bonum eternaliter statuit conservare singula encia universi, quia ex vobis dubio aliqua non conservabit – ut possibilia fieri que nunquam erunt, nec sunt, nec fuerunt –, et conformiter probacio conclusionis est eque dubia vel magis dubia quam conclusio, igitur non est bene fundata.

1240

Contra secundam partem: summum bonum eternaliter conservat singula encia universi, igitur etc.

Assumptum patet, quia singula conservat eternaliter secundum ydeas eorum proprias, igitur etc.

(Contra correlarium secundum conclusionis secunde articuli quarti)

1245

Correlarium secundum secunde conclusionis: “Nichil aliud a summo bono est sufficiens sine summo bono aliquid conservare”.

Contra: aliquid aliud a summo bono est sufficiens sine summo bono aliquid conservare, igitur correlarium falsum.

1250

Assumptum patet, quia materia et forma sunt aliud a summo bono et sufficienti sine summo bono causare compositum naturale, cum sint eius principia intrinseca sine quibus per nullam potenciam compositum potest esse, et per consequens sufficienti ipse conservare sine summo bono, conservacionem suam ab eo subtrahente; igitur correlarium est falsum.

1229 Prima ... articuli] Cf. *supra*, ll. 501/503. 1245 Correlarium ... conclusionis] Cf. *supra*, ll. 547/548.

1223 generibus] *scripsi*; generalius *L* 1226 aliud] *suppl. s. l. L* 1229 Prima ... articuli] prima conclusio quarti articuli *scrips. in marg. L*

1255 Confirmatur: effectus qui sunt in potestate nostra ut sint vel non sint, tales effectus contingentes ad utrumlibet non respicit conservatio summi boni, cum sint in libertate nostri arbitrii ut sint et conserventur. Summum enim bonum dereliquit eos in manu consilii nostri, cum alias non forent ad utrumlibet, sed necessarii; igitur correlarium falsum.

⟨Contra correlarium tertium conclusionis tercie articuli quarti⟩

1260 Correlarium tertium tercie conclusionis: “Inpossibile est esse plures conservatores singulorum encium universi”.

⟨Contra conclusionem terciam articuli quarti⟩

Conclusio: “Summum bonum est conservator encium universi”.

1265 Contra: summum bonum non est conservator defectuum ut iniuriarum, odiorum et aliarum nequiciarum moralium, cum alias non esset summum bonum – cum mala conservaret, potens ea a rebus universi rationabilissime tollere et auferre; ymmo, summum bonum foret tam minime conservans cuiuslibet defectus, cuiuslibet malicie et nequicie, quod non decet tam superexcellens bonum; igitur conclusio est falsa.

1270 **⟨Contra correlarium secundum conclusionis tercie articuli quarti⟩**

|Correlarium: “solum summum bonum habet verum dominium super singula encia universi” L 9v

Contra: summum bonum non dominatur secundum voluntatem super singulis entibus universi, igitur correlarium falsum.

1275 Consequencia nota est.

Assumptum patet, quia multa in entibus universi fiunt contra ipsius voluntatem, ut sunt odia, periuria, furta, latrocinia, oppressiones et cetera iniurie, que omnia sunt contra eius voluntatem; igitur assumptum verum, et per consequens correlarium falsum.

1280 Item, contra: aliud a summo bono habet verum dominium super singula encia universi, igitur non solum summum bonum.

1285 Assumptum patet, quia quilibet vere felix sive beatus, cum sit in potissimis divitiis constitutus, quia in statu omnium bonorum aggregacione perfecto, habet verum dominium super singula encia universi, alioquin non esset vere felix et beatus, cum possit desiderare aliquid quod dominio tocus universi abforet, quod

1260 Correlarium ... conclusionis] Cf. *supra*, ll. 550/551. 1263 Conclusio] Cf. *supra*, ll. 553.

1271 Correlarium] Cf. *supra*, ll. 568/569.

1255 ad] v *praem. et del. L* 1263 Conclusio] conclusio tercia quarti articuli et ultima tocus posicionis *scrips. in marg. L* 1271 Correlarium] correlarium secundum *scrips. in marg. L*

est contra venerabilem Boecium, libro 3° *De consolacione*; et constat quod Petrus felix aut Paulus est aliud a summo bono; igitur correlarium est falsum.

1290 Confirmatur theologice: quilibet vere felix sive beatus est verus filius Dei adoptivus; tamen ergo quodam iure adopcionis habet verum dominium super singula encia universi; ergo non solum summum bonum habet verum dominium super singula encia universi, et per consequens correlarium falsum.

Ex quibus omnibus videtur quod ultimum correlarium vestre posicionis est falsum, scilicet: "Summum bonum inmutabile est creator et conservator singulorum encium universi" etc.

1286 contra ... consolacione] Cf. BOETHIUS, *De consolacione Philosophiae*, III, 2, 3, p. 38, ll. 9-10; cf. *Auctoritates Aristotelis*, no 34, p. 289.

1288 Confirmatur theologice] Cf. *Rm.* 8, 15-17.

1292 ultimum ... posicionis] Cf. *supra*, ll. 572/573.